

НП 28-1
4

26306 *түг. 512*

У СЭМ

№ 1 (19)

Й А Н В А Р

1 9 3 2

...„СССР-нэм – АВТОМОБИЛЬШКБИ СОЛА МАРЫМ ТРАК-
ТЫРЫШКЫ ШЫНДЫМЫКБИНА, БИШКЫМЫШТЫМ КОГОЭШ
УЖШЫ, КОГОН ПАЛЫШЫЭШ ШОТЛЫШЫ КАПИТАЛЬ-
ИСТВЛА МАНМАМ ПОКТЭН ШОАШ ЦАЦЭН АНЖЫШ-
ТЫШ! МАГАНЬ САНДАЛЫКЫМ „ШАЙЫЛАН КОДШЭШ“,
МАГАНЬЫМ „АНЗЫЦ КЭШЭШ“, ШОТЛАШ ЛИМЫЖЫМ,
ТЫНАМ МА ЭЧЭ АНЖАЛЫНА“...

И. В. Сталин.

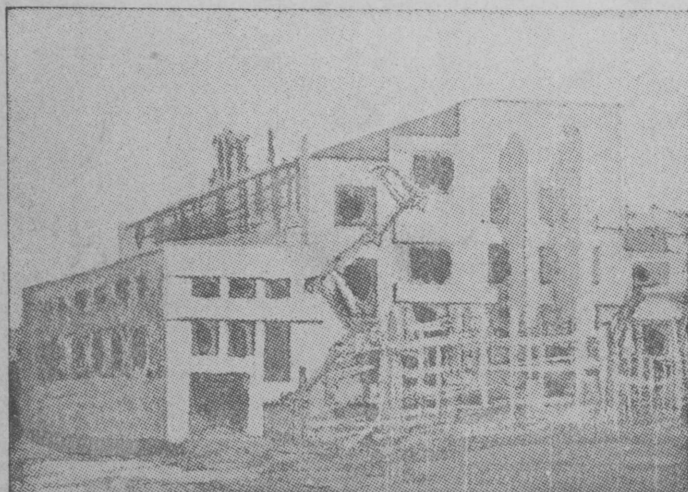
130

ТЭНЭШЫ ЙАНВАР 1-ЫН
УГАРМАН АВТОЗАВОД
ПАШАМ БИШТАШ
ТЫНГАЛЫН

ТИ ЗАВОД 1932 ИШ-
ТЫШ 1-Ш КВАРТЫЛЫН
2000 АВТОМОБИЛЬЫМ,
ИИ-ШЫ КВАРТАЛЫН 3000
БИШТЭН ЛЫКТЭШ. АН-
ЗЫКЫЛАЖЫ, И ЙЫДЭ
140 ТЫЖЭМ АВТОМО-
БИЛЬЫМ ЦИЛАЖЫ БИШ-
ТЭН ЛЫКТАШ ТЫНГА-
ЛЭШ. КАРТЫНЫШТЫБ-
НА: — КУШНЫЖЫ — АВ-
ТОЗАВОД БИШТЫМ ВАР-
РБИШТЫ ЫЛШЫ МОНА-
СТЫРКА СОЛА; УЛНЫ-
ЖЫ — АВТОЗАВОДЫН
КОРПУСЫЖЫ ЫЛЭШ.

ВЫЦ ИАШЫН НЫЛЫМШЫ ИАШ ПАША ПЛАНВЛАНАМ УТЫДОН ТЭМЭН
ШОКТЫМАШ ВЭРЦ, ПЫТ ШАГАЛЫНА!

Вуйлымаш

АНЗЫЛ СТАТЬА	Тэнэ ЫштЫшашлык пашанавла	1
СМИРЭНСКИЙ Е. Н.	НЭП'ын остатка ташкалтышыжы	2
СУЩИНСКИЙ Л.	Воздухыштышы вырсы ваштарэш йамды лимаш	5
ИГНАТЬЭВ Н. В.	Ката Иван	14
СЭДОВ Н.	Кок сирьмаш	19
ИОСИФ БЭЛЬАЙЭВ	Ордыж пашаш колтымаш гишан	21
АГУС	Тумэр—Иошкар ола	25
АГУС	ЫштЫшашлык кого пашанавла	26
	Сорьмьштым Ыштен шоктэвок	28
В. ШОРИН	Пенъжалтарэеи	30
	Корнышты (масак)	32

У СЭМ

■ ТЫЛЗЭШ КОК ГÄНÄ ЛÄКШЫ, ПОЛЬИТЬИКЫ
 ■ ЭКОНОМИКЫ ДÄ СЫНЛЫ ЛЫТЭРАТУРАН
 ■ КЫРЫК МАРЫ ЖУРНАЛ

ЛÄКТÄШ ТЫНÄЛЫН ГЫНЬ,
 КОК ИШКЫ КЭН

№ 1 (19)

15 ЯНВАР 1932 И

№ 1 (19)

Тэнэ Ыштышәшлык пәшәвләнә

„У Сәм“ журнална ләктәш тынә-
 лән гынь, тәнә кок и шоэш, кымшы
 ишкы пырән кәә. Ләктын мимәжы
 сәмбнь, журналнан програмжым кого-
 өмдәш, шәрәш кәлмбжы раскыдынок
 кайын миш. Сынлы литэратурым
 политикым дә экономикым вәлә жур-
 наләшнә сирәнок ак ситы. Социализ-
 мвә стройат мимы сәмбнь, халыкат
 когон культурангәш, пәцәт пәшә гыц
 тәргымәшбжым когоөмдә. Сәдгышә-
 нок, толшаш 1932 ин „У Сәмәшнә“
 у отдәвләм пыртымы дә журналжат
 икәнә вәрәш, тылзбшты кок рәдды
 ләктәш тынәләш.

Угыц пыртымы отдәвлән кого кә-
 рәвләштты попыдөк кайыт. Ләнбин
 дон Марксын тымдымаш отдәлым
 нәлшәш. Партийцывлә, комсомольцы-
 влә вәлә агыл, социализм стройыма-
 штышы цилә труйыш халыкшок ти-
 дым пәлбшәшлык, тымәншәшлык
 ылыт. „Рөвольүцы тьэорим пәлбдә,
 рөвольүцы пәшә (практикы) лин ак
 кәрдт“ манмым изишәшәт мондаш
 ак кәл. Тидым бштән шоктышашла-
 нән, журналышкына тәнә ти отдәлым
 пыртымы.

Быц и плааным нәлбмшәш ишкы
 тәнә пырымашна тьэхникы дон нау-
 кы нәлбмәшбжым мә гыцнә когон тәр-
 гә. Социализм стройышы труйыш
 халык тьэхникым пәлән шомыкыжы
 вәлә, капитал сәндәлбквлән тьэхн-
 кым поктән шон әртән кән кәрдбнә.
 Ти отдәл гынь когон гыцәт когон
 кәрәл ыләш.

Тымдымаш пәшә гишән журналәш-
 нә кысбт йактә чыды сирәннә. Ти
 пәшәм анзыкылаажы пыток вктәрәш
 кәләш. Тымдымашым у сәмбнь ви-
 дымән, политэжннвациян ылымәшкы

пыртымаш, тымдымаш пәшәштты лач
 сәк кого пәшәвләжок ылыт. Ти пә-
 шәвләм видәш манын мәнмән йблмән
 йори журнал укә. Сәдындонок, сола-
 шты тымдышвлә моло пәшәм у сәм-
 бнь бштбмәштты шайылан кодын кә-
 рдбт. „У сәмәшнә“ тымдымаш пәшә
 гишән сирәш тынәлмыкына, нинбн
 пәшәштты виәнгәш.

Кырык мары бдырәмәшвлән йлбй-
 мәшым анжалаш гынь, социализм
 стройымаш пәшә гыц, ровочый бды-
 рәмәшвлә гыц, пишок когон пачәш
 нинб кодынот. Пачәш кодмашышты
 гишән у блымәшбшкы ванжымашат
 когон тормыжалтәш, социализм стро-
 йымашат шайылан кодәш. Ти ситы-
 дымәшвләм карандаш манын, бды-
 рәмәшвләм культуран труйыш халык
 дон иктөрәш бштәш манын, пасна
 журналымок лыкмыла ыляжы дә,
 кызытәшбжы „У сәм“ журналәшнә
 бдырәмәш лыкым бштәш лимб.

Тидывлә гыц пасна, мол отдәл-
 вләжәт когоөмдымы ылыт.

„У сәм“ журналын тәнәшы 1932 ин
 бштәш сөрбмы пәшәвләжы пиш ко-
 говлә ылыт. Кәрәк тынә гыньәт,
 пультур пәшә, социализм стройымаш
 гыц пачәш бнжы кодт манын, ти
 пәшәвләм кәрәк мадә мә бштән
 шоктышашлык ылына. Партийцывлә,
 комсомольцывлә, тымдышвлә, врач-
 влә, кохозныквлә, агрономвлә, бды-
 рәмәш дьәльэгаткавлә моло циләнок
 ти журналышкына сирән шалгышты.
 Кыдывләжы әнәт пиш мыштәнок ак
 сирәп. Тыдым шөкләнәш ак кәл.
 Сирән қолтымвләшттым мә төрләнә,
 мыштыдымвләжым—тымдәнә, нинб-
 влә ло гыц писатывләәм, поәтвләм,
 публициствләәм моло тымдән лыкты-
 на, йәмдбләнә.

О.Э. 1932 г.

Акт № 89

Содержание тюка
 соотв. накладной.

Провер.

НЭП'ын остатка таш- калтышыжы

НЭП ма | 1921 ин, март 15-ын,
ылэш | партын X-ы погынымаш-
ты, натуральный налог гишан шайы-
штмаштыжы, НЭП'ын кэрал ылымжы
гишан В. И. Лэнын тэнгэлэ кэлэсэн:

Пиш когон шуку халыкшок
мблэндбй пашам тыгыдын бш-
тэн ылыман сандалыкбштй,
ванжышашлык палшыквлэм (пе-
реходные меры манмывлэм) бш-
тэн вэлэ, социализм рэвольү-
цбй лин кэрдэш.

Капитализм шэрлэн шбцмэн
сандалыквлэштбйжбй-промышлэ-
ноостышат, сола хозанлыкыш-
тат, тэрлэм ровочывлэ шукун
ылытат, ванжышашлык палшык-
влэ викок акат кэлэп (Лэнын,
XVIII т. I ч. 137 ст. I изд.)

НЭП—экономикбм у сэмбнь видбй-
маш полтыткбй—социализмбшкбй
ванжышашлык палшыкым (ванжакым)
бштбйшашлык ылын. Шуку тыгыды
хрэсаньн сандалыкнэ гбц социализ-
ман сандалыкбм бштэш палшаш ма-
нын вэт НЭП'шбй бштбймбй ылын.
Кыдыжы, НЭП-бм—прольэтар го-
сударствын цэп мычны кычэн шал-
гыктымы капитализм ылэш маша-
нат. Тэнэ маншывлэм Сталин тэн
пиш йажон цактэрэ.

„Тидыжбй—манэш—лачокок
ылэш вара? Лачокат манаш
лиэш дэ агылат манаш лиэш.
Капитализмбм кбзбйтат дэ ан-
зыкылажат, йыксыр пбйтбймэш-
кбйжбй, цэп мычны урдымнажы
факт ылэш, тидбй лачокэшок то-
лэш. НЭП—капитализм ылэш
манмашыжы гбнь, такэш шайа,
ныгышакэн пижтбймбй такэш ша-
йа ылэш. НЭП—прольэтар государ-
ствын айыртэмбн полтыткбй-
жбй ылэш. Виктэрэн шалгымаш
(командные высоты) прольэтар
государствы кидбштбй ылмашты
капитализм пыртымашым шот-
лэн, капитальиствлэдон социал-
изм эльэмэнтвлэ кбрэдэлмашбм
шотлэн, социализм эльэмэнтвлэ
кушкын мимашэш капитализм

эльэмэнтвлэ пбйтэн мимбм шотаэн
социализм эльэмэнтвлэ капитализм
эльэмэнтвлэ сбнгбймбм шотлэн,
классвлэ ылым йамдаш шотлэн
социализм экономикбй фунда-
ментбм (нбэгбцбйм) стройаш
шотлэн—НЭП бштбймбй ылэш.
(Сталин Об оппозици, 1928 г 211)

Кбзбйт ма НЭП'ын остатка таш-
калтышыштыжы (этапыштыжы) ылы-
на. Нэпбн кбзбйтшбй ташкалтышыжы
пбйтэриш ташкалтышыжы гбц
пиш когон айырла. Социализмбм
цилэ сэмбнь шэрлэн кушкын кэмбй-
жбй, экономикбйжбй шотымат дэ йык
шотымат пиш когон вашталэн. Кб-
збйт цилэ халык хозанлыкышток со-
циализман сэктыр сэк шуку вэрбм
йашнэ. Сэдбндон, сандалыкнэ соци-
ализм пэриодыш пырэн.

Кбзбйтшбй социализм строймаш-
ым НЭП-бн пбйтэриш ташкалтышыш-
тыш дон тэнгаштэрбйшаш гбнь, пиш-
ок кого айыртэм улы. Пбйтэриш таш-
калтышышты социализм бштэш вэлэ
тбн'алмбй, кбзбйтшбй цилэ фронтыш-
ток социализм сбнгэн.

Капитализман эльэмэнтвлэ кбзбй-
тат кодыныт гбньбят, нинбй шуку аг-
ылэп. Нинбй пбйтэн шоктыдэлытат вэ-
лэ вэт, НЭП'шат пбйтэдэ, кодын. Ти-
дбйвлэ гишан пакыла эчэ попэнэ.

„Войэный комуньизм“ гбц экономи-
кбм у сэмбнь видбймаш политикбш'
кбй ванжэннэ гбнь, 10 и шон. Тбйтэжбй
ак ли ылын. Граждан вырсы го-
дым, хрэсаньвлэн уты киндбм
йакшар армилэн рэквизируйаш вэрэ-
штбн. Йуж вэрэжбй, продрэвэрскы
хрэсаньвлэлэн пиш нэлбй ылын. Тбй-
нэгббньбят, вэс корныжы укэ ылын

Войэный 20-1 ин киндбй бш шач, цилэ
кому- | халык хозанлыкык пыжлэн
низм. | кэш. Сэдбндонок, войэн-
ный комунизм гбц экономикбм у сэм-
бнь видбймаш политикбшкбй ванжаш
кэлэш манын, партын X-шы сйээдбй-
штбй Лэнын кэлэсэн.

«Войэнный комуньизмбн»
бшкэжбй статбан ыламашыжы тэвэ
тиштбй ылын: лачокшымок, ма
хрэсань гбц цилэ утыжым, дэ
йужнамжы, уты агылжымат,
хрэсаньлэн бшкбйлэнжбй качкаш
кэрал хэдбйржбймат, армим, пэ-
шээбывлэм урдаш кэраллыкым
нэлбннэ.

„Шукужок—арымаш, пумага оксам нэлбіннә. Помәшбик, капиталиствлә зорайымы тыгыды хрәсәнһ хозанлыккан сәндәләккы бшты вәс сәмбһн мә бштән кәртәлына“. (Ләнин соч. 1ч. 214 стр)

Войәнһй комунизмән политиккышккыжы нужда, хозанлык пыжымаш, партыым шывшын. Көргыштыш дә өрдбштыш капиталиствлә ваштарәш кырдәләмәшәш цилә силанам пиштәймәлә агыл ылгәүбй, социализмән пәшәм төрок бштәш тынгаләш лиәш ылы. Войәнһй комунизм Совет властыым социализм бштымәш пәшә гыц изиш кычән урдән. Мәнмән сәндәләккыштынә, октявр рәвольуцы пытәриш кәчы паштәкок, социализм пәшә бшталтәймәйм пәләш кәләш. Мәнмән сәндәләккы октявр рәвольуцы пытәриш кәчышток, социализм корнышкы пырымжым октявр рәвольуцы лимбәкок кәләсәймә. Большәвиквлә властыым нәләмәкок, Ләнин тәнгәлә попән:

„Капитализм гыц социализмккы кәмәй корнын труднажым мә... пәләнә. Тынгә гыньәт, социализм корнышкы пырәннәәт, Совет рәспубликкынә социализмән ыләш.“ (Ләнин, т. XV, стр. 82)

Октявр рәвольуцы лимбәкок, социализм корнышкы пырымы гишән Ләнин шайыштын гыньәт, социализм фундамент, социализм экономиккы бштым гыц эчә мындырын ылынна, манын. Лачок октявр рәвольуцы эртымккы, войәнһй комунизм йәктәок эчә социализм планым парты йәмдйлән дә бштәш тынгалын.

Промышльәнөстышты пәшәзәй контрольым бштән шоктымы, промышльәннөст видәм кидышккыжы ровочый нәләмккы, 1918 инөк, социализмән экономиккы фундамент бштәш тынгалмы.

Пәшәзәй контролян промышльәннөст пәшә видбмәшкыжым социализм фундамент бшталтмәшәш Ләнин шотлән.

„Бштән шоктым сәмбһн анжымыкы гынь, чбдй бштымәлә чучәш; фундамент бштымә цаткыдәмәй сәмбһн анжымыкыжы, шуку бштымә, пиш когонок шуку бштымә,“—манын Ләнин попән. (т. XV, 538 стр)

1918, инөк тәнгәжы ылын.

Солашты Социализмән рәвольуцы социализ-солашты 1918 инөк шәр-мым бш-ләш тынгалын гыньәт, со-тәймәш цализм бштымәш солашты пиш когон трудна ылын. Нәзәр, покшал хрәсәнһйм социализмән рәвольуцыш шуку пыртыдә, цаткыды социализмән фундаментым бштәш литымыжым парты пәлән.

„Бндә мә, социализмән рәвольуцым солашты бштымәшты, пытәриш пиш кого ашкылым бштәннә. Октяврын мә тидым бштән кәрдәләнә. Бндә солашты социализмән рәвольуцы тынгалмы йәктә шонна...“

Кызыт вәлә бндә, хала пәшәзәйвлә дон цат пижын, сола нәзәр вкитәрыман, сола хозанлык, социализм бштәш лачок цаткыды фундаментым пуа“ (Ләнин, т. XV, стр. 544)

Тиды 1918 ин попымы. Тынәмок эчә социализм бштым планым Ләнин ужын. Ләнинын ти планжым 1918 инөк йәләмәшккы колташ литымыжы гишән күшнәт изиш шайыштым. Тидым бштәш „войәнһй комунизмән“ вәрәмә әптбрыән. Манымыш: тб жәпын циләжок вырсылан бштымә, помәшбиквлә дон капитальиствләм шин шуаш цилә силанам пиштәймә. Помәшбик, капиталиствләжкы пиш когон вуйым лүлтәш тынгалыныт. Нинәлән цилә йәл кугижәнбштыш капиталиствлә палшәвйт. Совет власты вйткы пыраш цилә монгыргыц толыныт. Тынәм мәләннә Октяврын нәләмә прольәтар диктатурым пәшәзәйн кидәш цаткыдәмдәш кәләш ылы.

Помәшбик, капиталиствләм мә сынәннә, мол сәндәләккышккы ниным пыргәт поктыл колтәннә. „Капитализм кырын шумы, социализмжы эчә укә“, манын, войәнһй комунизм эртымккы, Ләния кәләсән. Социализм пәшә тынгалмәшты, экономиккы „тырын“ бштәш пиш когон йасы манын Ләнин попән. Ти йасывләжкы тәхән ылыныт: социализм экономик базы бшккымнән эчә укә ылын. Тыләц пасна, тыгыды буржуази стихийән мәнмән сәндәләккыштынә тыгыды хрәсән шуку ылын дә эчәәт улы.

Экономиккы польтыккыжым у сәмбһн видбмәшты нәлә пәшәвлә лишәшым аныцок ужмы. Ләнин тәкәш попыдә. «Лывы мә ти тыгыды буржуа-

зым виден канә, аьывы ти буржуази мәнмән властьюнам шуен колта», ма-нын сирен.

Мәнмән экономик стройнам, Лән-ий—ванжымаш (пәреходный) строй ылаш манын. Манын вара?

„Ти стройышты капитализм элементат дә социализм элементат пыйырт лаштык улы“ манәш (Ләннин т. XVIII, г. 1 ая, стр. 205).

Лачокшымок, НЭП-ын пйтәришй ташкалтышышты, мәнмән хозанлыкна, Ләннин манмыда, вйцә экономик укладен ылын. Сәдйндонжок, социализм лаштыкшат, капитализм лаштыкшат тынәм ылын.

Нәпән шайык кәмәшйжы—анзыкы кәшәш-ләнен йштәмб ылын.

Экономик политикым у сәмбнъ видбмәш НЭП—анзыкыла кәшәш манын цәкнбмәш ылаш. Тыгыды буржуазилән, покшал

х рәсәнвләлән, капитализм элементвләлән ирбкым пумы тиды ылаш. Нәпәйм кыдыжы (Камәнъев, Зиновйев дә молвәйәт) шайыкыла кәмәшәш вәлә шотлат (нинбн самынбштым партын XV-шй сйезд лимй анзыц йажон пачкәнйт).

Лачокшымок, НЭП ик сәмбнъжй (социализм гйц) шайыкыла кәшәш ылаш дә вәс сәмбнъжй гйнь—анзыкыла кәмәш ылаш. Тидәдәйм шукыжок воксәок ынгылыдәлыт. Сәдйндонжок вәлә вәт: «совәт капитализмбн властышкы вәштәлтын» маныныт. Троцкиствә әчә тәнгәок шайыштыкалат.

Партышты шалгышвләәт, кыдыжы, НЭП политикышкы ванжымым худаашлыктыныт. Мәншәвикләжй, капиталиствәжй, НЭП-йш ванжымашланна сусу лийәт: вуйта, большевик парты лүдбн колта дә, капитализмбшкы мбнгәш цәкнә, машанәнйт. Шукәрды агыл, промпартым, мәншәвикләәм суйымашты, тиды раскыдын кайы. НЭП-йш ванжымым—социализмбгйц парты отказымәшәш дә капитализмбш ванжымашәш нинбй шотләнйт.

Партышты шалгышвләәт, йужыжы, НЭП вәштәрәш ылыныт дә кыдышты парты гйц ләктынйт вәк. Ләннин вәлә НЭП-ын кәрәлжым, корыжым пыт пәлән. НЭП-лән ду и шомыкы ижй, школышты тымәншәвләәт тидәйм цилән пәләт: «1921 ик

партын X-шы сйәздбшты НЭП-бшкы ванжымыш—капитализмбн элементвләлән торгәйәш ирбкым пумы ылын» маныт.

Ик иштй, партын XI-шй сйәздбшты, шайыкыла кәмәш пйтән манын, капитализмбн элементвлә вбкы кәмй дозунгым лыкмы.

Партын XI-шй погынымашты Ләннин тәнгәлә попән:

„Мә ик и цәкнәнә. Бндә,—ситә! манын парты лбмдон кәләсбшәшәш ылына. Цәкнбмбндон бшкыләннә кәрәлбм бштән шоктымы. Ти жәп (период) пйтә әл пйтән. Кызбт вәс пәшә—силаам вәс сәмбнъ шагалтымаш пәшә ләктәш. Мә у вәрбшкы тәлынна. Кәрәк цәкнәнә гйньәт, мәнмән цәкнбмәш порәккыдон (шәпшәлә агыл, иктөр) цәкнбмәш ылаш“ (Ләннин, собр. соч. т. XVIII, ч. II стр. 36)

Манамыш: НЭП цәкнбмб—анзыкы кәшәш цәкнбмб ылаш. Тидбм шукыжок пәләбдәләйт XVI-шы партсйәздбшты тиды гйшән Сталин тәнгә кәләсән:

„Анзыкы кәмәш НЭП дон иквәрәш лин ак кәрәт—манын кыдыжы попәт; НЭП лачокшымыштыжы цәкнбмб ылаш; цәкнбмәш пйтән гйнь, НЭП-шәт вәштәлшәшәш ылаш вәт, маныт. Тидбжй ородыланымәш ылашбш. Аьывы, Ләннин тымдымым нбмәт ынгылыдымы, НЭП-бм „икәнәшток“ (в два счета) „вәштәлгәц“ шанышы тродкиствә дорд ләкшй ти ородыланымәш ылаш. Аьывы, вургылаа опортуныствә дорд ләктын. Нинәт Ләннинбн тымдымым тәнгәок нбмәт ынгылыдәләтат, „НЭП вәштәлтымашдон лүдбктән“ „вбкылә кәмб (наступайымаш) гйц карәгнәштә... Цәкнбмбдонк НЭП пәшә пйтә ылагәцй, XI-шй сйәздбшты, НЭП-бм бәлбмәшбшкы пыт пыртымы годем, Ләннин: «цәкнбмб пйтән» акат ман ылын. Цәкнбмб пйтән манмыжы годем, Ләннин кәләсәдә гйцә? НЭП-бм „пыт дә шукәш мә колташ сөрәнә“ мандә гйцә?... Лачокыштыжы, НЭП—цәкнбмәш дә,

виктәрйимәш пәшә государствә кидышты ыламышты, бшкәт торгәйбәшым ылаштан коатымаш, капитализм ылаштан колтымаш (НЭП-ын тәнгәләтш стадижы) вәлә агыл. Лачокыштыжы гынь НЭП, тәнәмок, капитализмән эльәмәнтвлә вәкбә социализм кәмәш (наступайымаш) ыләш. Обобществавәннәй (икунангдымаш) сәктыр капитализмән сәктыр гыц шуку кушкын шагалмыжы—капитализмән социализм сәнгәймәш (НЭП-ын кәзәйтшә стади) ыләш. Цилә фронтшты вәкбә кәмәшкы (наступайымашкы) ванжымыкат эчә, бшкәт торгәйбәш дә капитализмән эльәмәнтвлә кодытат, хәдбәр выжалымаш-нәләмәш (товароборот) ак пәйтә дә оксәкмычытмаш акйамат, НЭП-ым мә эчә ана вашталты. Тәнгә гыньәт, НЭП-ын пәйтәриш стадижым мә соикток вашталтәнә, тәдбә паштәк ашшә кәзәйтшә стадижым, НЭП-ын сәк остатка стадижым

шәрәш тәнгәләбнә. (Парты XVI-шы сәздәбшты ЦК-ак поллитотчотыштыш Сталин тәнгәш попымаш гыц нәләмә)

НЭП тәнгәләмбә годым 10 и шон. Кәзәйт, НЭП-ын остатка стадишты, шайыкы анжалмыкы ижбә, экономикын анзыкы кәмыжы, социализмын сәнгәймәжы кайынок кайәш. Револьуцы тәнгәләмбә пәйтәри ивләшты тыгыды буржуазы шуку ылын гыньәт, кәзәйт нәнбәм шайыкы шыкән колтымы. Револьуцы пәйтәриш ивләшты, капитализмәт, социализмәт; сәндәләбкыштынә лаштыкын-лаштыкын ылашныт гынь, кәзәйтшә сәндәләбкыштынә социализмән сәктыржок сәк шукужы, сәк когожы ыләш.

Кәзәйт мәнмән сәндәләбкнә социализм пәриодышкы пырән. Социализм экономикын фундаментшым бштәнәт шоктымы. Мә кәзәйт НЭП-ын остатка ташкаалтышыштыжы ылашна, тәдбәндонок тәвә, НЭП-ын кәзәйтшә этапшы тәнгәләлтмә этапшы гыц когон айырла.

Л. Сушинский

Воздухыштыш вьрсы ваштарәш йәмдбә лимәш.

СССР-бшты социализм стройымаш ашнаат шәрлә, совет сәндәләбк бшкә пәшәжыдон цилә зәмләбә йбәрок—революцим ылажтәрә, „бшкә ылмыжыдон угыц тәрвәтәмбә капитализм вьрсывләм когон стьоналаок пжәмәшгыц әрән шалга (ИККИ Пленумын резолюцигыц). ВКП(б)-н XVI-шы погынымашты кәләсымәлә: „СССР—революцын крәпбштышбә ыләш, бшкә ылмыжыдонок цилә пәшәжы классым, колонывләм революциангдә, у вьрсывләм тәрвәтәш әптәртә, зәмләбә вьләвәләм капитализмән бшкә лоштышты эчә вәс пачаш вьрсәдәл пайлән шәләтәш әптәртә.“

Сәдбәндон СССР вәлкбә ләктәш, мәнмән кәрәк ма-дә ташкән шуаинок

манын, капитальист сәндәләбквлә мә ваштарәшнә процок йәмдбәләлтәт.

Тырын ылабимәш гишән, „вьрсәш йәмдбәләлтәш прахымы“ гишән йори конфәрәнцывләшты погынен шайыштыт гыньәт, империализмәлә пиш когон вьрсы пәшәәш йәмдбәләлтәт.

Вьрсы әдбәрләм со угыц шанән лыктыт, и йбәдәк вьрсылык самольотвләм шукумдәт. 1923 и дорд кәзәйт самольотвләм шотшыдонок стройән шбәндәнт.

Вьрсы пәшәлән оксам пиш когон игыц ишкы шукумдән шәвәт.

Вьрсы бдбәрләм йәмдбәләмбә лошток, политык кампанывләдонат империализмәлә СССР ваштарәш шалгәнок шалгат.

Пачәлә-пачәләок, мәнмән государствә ваштарәш тәгәнә кампанывлә лизәббә: рим папын „рәлыгы аымдон, крәстә кычән тәрвәнбәшәшжы“, Совет „дәмпинг“*) шайадон ружгәш

*)Иктә магань сәндәләк вәскыдәнкә тавиржым бшкә әкнә гыцәт пулдәш, увиткәдон пумашым тәндәкәжыш цәнә вәлтәшәш йәмдәмпини мәнәт.

шалгымаш. СССР-бiштi пашам ньe-
вольа бiштат манмыжы, эчe мол вeсбi-
влaйт.

„Промпартия“ дон мeньшeвиквлaм
суйымы годым лишашлык вырсымат
Совет ваштарeш II интeрнaционалын
цалгымыжымат тeрок пaлбiшнa, вaш-
тарeшнa капитaльиствлa вырсым
авартeнок авартат.

ТОЛШАШЛЫК ВYРСЫ МАГА- НЫИ ЛИEШ.

Толшашлык вырсы—класс лo вы-
рсы лиeш, вырсышкы пиш шуку хa-
лык шывшылат пыра, вырсыжат тpук
тaрвaнeн кeшaшлык дa кого тeхнeи-
кaн лиeш.

Пiтaриок, воздух мычкы толын,
фронтыштат; фронт шайы сaндaлbк
кoргыштaт (тылыштат) химик aдbиp-
дон вырсым тaрвaтeн колтымым
aнцыцок шaнaш лиeш. Пiтaриок
aдeмвлaм химик aдbиpвлaдон когон
кoтbиpтeн йaмдeн колтат. Кyн силaн,
шaрлeн шoшы промышльыныысть
улы, кy бiшкeок вырсы aдbиpвлaм
ситaрeн кeрдeш, тbдbи вeлe aнзылaн
лишашлык вырсышты сbнгa. Сeдbиp-
дон вырсы тaрвaнbмbкbи, вырсeдaл-
шbи сaндaлbквлa aндaкoк иктbи вeсбi-
штbи aдbиp бiштbимbи вaрвлaм: Фaб-
рик—завoдвлaм, кbртнeи кoрнyвлaм,
политык пaшa виктaрbишbи тbиn aлa-
влaм пыдырташ, шaлaтaш, тbиn aлbйт,
мaнмaнbим гbинь—совхозвлaм, колхоз-
влaм, элeктpостaнцивлaм пыдыртeн
колтeн кeрдbит.

Вырсы годым, сaндaлbк кoргыштbи
пaшa лaднaн кeа гbинь вeлe, хaлык
тыргыжaлтмы—лyдbиктbимbи aгыл гbинь
вeлe, сaндaлbк пeрeгaлт лaктeш.
Сaндaлbк кoргыштbи пaшa пыжгa-
йaлт кeш гbинь, фронтыштат вaрa
пыжлeн кeа, Тидbиn нaштeк, вaрa,
тeнгe шaлдыргыш сaндaлbкbим ньыг-
нaмaт тoдbиn тaшкeн шуат.

Анзыкылашы вырсы гишaш Англb-
иштbиш Фуллeр гeньeрaл тeнгe пoпa:
„воздухыштыш вырсы машинaвлa
лaч кого кeрдшeвлaжoк ылыт. Ньe-
пpийaтbыльbи сaндaлbкbишкbи aрми
гaч, фронт гaч самолoтвлaдон вaн-
чeн aртaш лиeш, вaрa фронт шайы-
лны цилa кeрaл пaшa вaрвлaм пыды-
ртeн кодаш лиeш.

Вырсeдaлшbи сaндaлbкbиn кaлкым
ик выртышток гaз бoмбывлaдон пиш
когон лyдbиктeн пуштын кодаш кeл-
eш. Тbиnaм хaлык пиш лyдbиn—oрbиn
колтaат, пaкылaжы вbрсeдaлaт aк
кeрдт лиeш,—мaнын Фуллeр пoпeн.

Англиштbиш воздух aрмин пaл-
шышы миньистbиp, Сaйкa, пaкылaжы
eчe тeнгe шайыштeш:

— Анзыкыла лишашлык вырсыш-
ты, вырсын лyдbишbижbи тыр хaлык-
лaн тbиkнa. Сaндaлbк сaндaлbк хaлa
вырсeдaлтeш шoтaлтeш; сeдbиpдoн
кeрeк, кy лижbи (изигe, кoгoгe, пичaл
кидa шaлгышыжымат, тырын ылшы-
жымат) цилaгe пуштын кодаш лиeш,
—мaнeш.

Тeвe капитaльист миньистpвлaэт,
гeньeрaлвлaэт, кыцe вырсeдaлaш co-
рaт.

Лaчoк, шaнaчтeтaт шeргaкaн пуш-
кaвлaгыц кeрeк кыцe мbиnдbиp вaрbиш-
кbи лyлbиn шaлгы, шуку eдeмbим coи-
ктoк пуштын шуаш aк ли. Сaмo-
лoт эскaдрильим колтaлтeн, кого
бoмбывлaм воздухгыц кbишкeн кoдeн,
шaнaртeн—пыдыртeн, хaлыкым гaз-
влaдон пbиц кeктeн, йbилeрaк лoктыл
пуштын кодаш лиeш. Тeнгe бiштaш
вырсыжат фронтышты лyлмbигыц, ко-
гон шулдeш шaгaлeш.

Бoмбывлa томaвлaм бiлbишвлaм-
мaт пыдыртeн шaлaтaт, гaзaн бoмбы-
влaдон вaржbмaт бiлaш йaрдымым
бiштeн кoдeш лиeш, воздухшaт вaрa
шyлaш йaрыдымы лиeш.

Бiлbишвлaм пыдырташ ик йиш
бoмбывлaм бiштaт; eдeм пуштaшыжы
йoри пaснa йиш хими бoмбывлaм
бiштaт. Вырсышкbи хими aдbиpвлa
пыртымым С.С.С.Р. кыцe вичa.

Эдeм пушмы хими aдbиpвлaм*) выр-
сышкы цырташ aгыл мaнын шуку
рaдbи пoпeнbит. Тeнгe вырсeдaлaш
бiнжbи ли мaнын, гoсудaрствывлa
бiшкe лoшты йoри дoгoвoрвлaм сирe-
нbит, лbимbижoк:

1. 1922 ин Вaшингтон aлaштыш
кoнвeнцим;

2. 1923 ин Пoкшaл Aмepикbиn
кoнвeнцим.

3. 1924 ин цилa Aмepикbиn кoн-
вeнцим дa,

4. 1925 ин Жeньeвbи aлaштыш
прoтoкoлым сирeнbит.

*) Мaтbиkиn OВ (oтpавляющие вeщe-
ствa) мaнbит.

Ти сирѣмѣ постановляэньивлѣаштѣи пиш когон ѳньандэрѣн кэлэсѣмѣ:— тэгэнь „лүдѣш“, „эдэм локтылшы“, хими адѣрвлѣм (ОВ) ик сѣндѣлѣк-лѣнѣт вырсы годым кычылташ ѳнжѣи, манын, сирѣн шѣндѣнѣт.

Тидѣи такѣш шамаквлѣ вэлѣ...

Шукѣрдѣт агыл, вырсы адѣрвлѣм кѣтѣртѣш манын, государствывлѣ Жѣнѣвѣи алашкы погынѣнѣт ылыы. Тѣштѣи мѣнмѣн Лѣитвинов тѣнѣ ѳштѣш манын, цилѣм ѳжѣ: 1) ма улы вырсы хими запасвлѣм цилѣлѣн ѳамдѣн шуаш; 2) Хими адѣрвлѣм вырсѣш ѳамдѣлѣш вовсѣок пырахаш; 3) Хими заводвлѣштѣш пѣшѣм пѣшѣзѣивлѣлѣн анчаш пуаш,—вырсѣш ѳамдѣлѣмѣм кыцѣ гѣнѣѣт пырахыкташ манын, попыш. Буржуй дѣльѣгатвлѣ тэгэнь ѳжмѣшѣм ѳаралѣш ѳш лыкѣп.

Совѣт сѣндѣлѣкѣн кэлэсѣмѣм ѳардымѣш лыкмыштыдон мам ѳѣ кѣйыктѣвѣи? Вырсым тѣрвѣтѣн колтымыкышты, нѣнѣи пѣтѣриш кѣчѣшток хими адѣрвлѣм (ОВ) шѣрѣш, кѣшкѣш,

Иадан хими адѣрвлѣ

100 грам мазар воздухым локтылѣш

33,3 м³ хлор. 125 м³ хлорпикрин. 1000 м³ Синильнѣи кислота. 2000 м³ иприт.

шѣрхѣктѣш тѣнѣлѣйт. Эртѣш импѣриалист вырсы годым нѣмагань договорвлѣмѣт шотѣш пиштѣдѣлѣйт, анцѣкылаат сѣдок лиѣш — сирѣм договорвлѣштѣм нужнѣкыштыш пумага вѣрѣшѣт ак пиштѣп.

Химик адѣрвлѣм вырсышкы ана ыртѣи манмыштыдон иктѣи—вѣсѣштѣм вѣлѣ алталат, вырсѣш ѳамдѣлѣлтмѣштѣм пѣшѣзѣи халыклѣн ѳнѣштѣи шижѣктѣпѣт вѣлѣ, тыр шамаквлѣм попѣт, кыцѣ гѣнѣѣт трукыш халыкым ѳшкѣ мырыштыдон амѣлтѣн колтынѣштѣи.

ВЫРСЫ ХИМИ АДѢРВЛѢ (ОВ).

Вырсы хими адѣрвлѣ (ОВ) (пѣрви нинѣм „газывлѣ“ маныт ылыы) 300 ѳиш нѣрѣк улы. Цилѣштѣм воздухышкы ѳарѣн колтѣт. Вѣра кыдывлѣжѣи дѣгѣрѣшкѣи, шѣдышкы чучмыкы, эдѣмѣн, вольыкын, цилѣ ѳлѣшѣн шѣлѣшѣм пѣц питѣрѣн шуѣт; кыдывлѣжѣи кѣпѣш шѣцмѣкѣи, каваштым—шѣлѣм ѳылатѣт, качкыт, когон шушыртѣт. Магань силѣн ылыт анчалѣдѣ.

Воздухышкы ѳадан хими адѣр ма-

зары ѳарѣн колтымы, сѣдѣнѣ локтылѣш. Ылѣшѣивлѣн кѣпѣшкѣи—кукшы лѣгѣрѣшкѣи, нѣрѣшкѣи, ышмашкы пыра, кѣп вѣлѣн шѣжѣгѣ тѣтѣрѣлѣ шѣнзѣш—тѣнѣлѣ шѣлѣшѣи - ѳлѣшѣивлѣм цилѣштѣмок ѳамдѣ.

ѳадан хими адѣрвлѣ тэгэнь ѳишвлѣ ылыт:

1. Шѣлѣш питѣрѣшѣи—пѣц кѣк-тѣшѣивлѣ;
2. Сѣнзѣвѣид ѳоктарышвлѣ;
3. Прѣста ѳаданвлѣ;
4. Чѣнчѣлѣшѣивлѣ—каваштым, шѣлѣм ѳылатышывлѣ (шѣшѣи чѣнчѣвлѣм ѳштѣт).
5. Тѣрвѣнцѣктѣн цѣгылтѣрѣшѣи-влѣ.

Пѣц кѣктѣшѣи хими адѣрвлѣ (ОВ)—хлор, фѣсгѣн, дѣфѣсгѣн тѣрѣк цѣкымы газвлѣ, пѣйырт чучмыкок, шѣлѣшѣи пѣктѣн колтѣт.

Ти газывлѣш эдѣмѣн шѣлѣш пѣтѣш тѣнѣлѣш, начкы кахыртѣш нѣлѣн шѣндѣ; вѣр ѳарѣлѣ, кахырыкташ тѣнѣлѣш; онгышты, лѣгѣрѣштѣи, туп

савѣла лѣвѣлнѣи кого карштыш нѣлѣн шѣндѣ, шѣм пиш шѣрѣн шиѣш, эдѣм когон ѳангылѣн колтѣ, цѣрѣжѣи ыртѣшток кѣкѣргѣн кѣѣ, кид-ѳѣл парнѣявлѣѣт кѣкѣргѣт.

Кѣгорѣкын чучмыкы, эдѣмѣн (цилѣнок) шѣды кѣргѣи пуѣл колтѣ, шѣлѣн кѣртѣмѣдон эдѣм пѣц лин колтѣ.

Ти газывлѣм цѣрѣштѣидѣнат, цышыштыдонѣт пѣлѣш лиѣш.

Хлор нарынзѣкѣ — жаргы валган, ошѣмдѣшѣи порошок ганьы тѣрок нѣрѣшкѣи шыралтышы пышѣн ылѣш.

Фѣсгѣн дѣн дѣфѣсгѣнѣн цѣрѣштѣи укѣ—цѣкыш ак ли, кыпышы (пѣрѣшѣи) шуды пышѣн ылыт.

Сѣнзѣвѣид ѳоктарышы хими адѣр хлорпикрин ылѣш. Сола козанлык пѣшѣштѣш локтылшывлѣм хлорпикриндон ѳамдѣт.

Тѣхѣнѣ ѳиш хими адѣрвлѣ тѣрок сѣнзѣшкѣи кѣрѣлтѣйт, сѣнзѣ комдышым пиш когон ѳылатѣш тѣнѣлѣйт. Сѣнзѣвѣидѣм ѳоктарѣт, сѣнзѣжѣт сѣтѣш пиш когон ѳѣмѣш тѣнѣлѣш--анчалѣшат ак ли лиѣш.

Икәһәштөк пйц кәктән пуштә гынь, ти йиш йадан әдйр тькнймбй паштәк төрләнән шоаш лиәш—бшкәок изин-ольән әртә.

Синьильны кислотам, ти кислота-гыц ләкшйвләжймәт, дә әчә тылашол логыц ләкшй сәвбйшй газымат (окис углерода) проста йадан хими әдйрвлә-әш шотлаш лиәш. Синьильны кисло-та пиш силан йад ыләш; әдәм кәпйш-кй ик патькалтыш (0,06 гр.) нәрйк чучәш гыньәт, ик выртышток әдәмбй пуштын шуән кәрдәш—паральич нәл-мбйдон әдәм тьгьбй кола. Синьильны кислота пиш йблә шйрәнән шәрләәт, вырсышкы әчә тидбй пыртән шокты-дәлыт.

Кбйзйт, сола хозанлык пәшәштй садыштыш, кавштавичйштйш шуку—кавшангывләм, кырисвләм, кальавләм молы синьильны кислотадон пушттыт, цәр заразывләм доктырвлә йамдат.

Тылашол логыц ләкшй сәвбйшй га-зат (окись углерода) тьгәнәнок лүдйш ыләш.

„Вуйым сәвә“—манын, ти газ ги-шән мә попәнә. „Томаштыш газ“ ылә-шәт, тымәнш шынзыннә дә анат лүд.

К. А. Чөрнышов ти газ гишән тә-вә мам сирә:

— „Вуй сәвбйшй*“ (окись углерода) синьильны кислота гәнәнок лүдйш ыләш. Тоны бйбймәштйнә мә синь-ильны кислотажым курымат ана уж, вуй сәвбйшй газжым кәчбйнәнок шижй-нә; пәрәгән ана шокты гынь, ти газ выртышток сәвән пуштын кәрдәш. Тәгә гыньәт, синьильны кислотан, лымжок мәнмәм цбйтыртән лүдйктә, сәвбйш газшым прамой әчә пәлән шок-тыдәлнә, пәләшәт ана цацы.

Шукәрдшәнок пәлы: шүлбймбйнә воз-духышкы, тьжәм пай воздухәш ик пай сәвбйш газым йарымыкы, пәлцә-шәт бйләш ак ли—коләт. Тәгәнш йа-дан воздухым ныма гбйцәт цакалаш ак ли: сәвбйш газын ныма цбйрәжәт, тотшат, пышыжат укә.

Курымнаок ти лүдйш газ йбйр сәр-нбйбйнә, кәчбйнәнок ти йадым шүләнә, кәпнәм пыдыртәнә.

Камакагыц, утыукгыц, пәроскагыц молы—кышты ма йылышы улы, ци-ләгбйцок сәвбйшй газ ләктәш.

Сәвбйшй газ, цакаләнәт ат шокты, йбйвйрт пуштын шуа—нәрдон шижәм ак ли. „Шйрәмән“ манмаш—самынь-попымаш лиәш. Сәвбйшй газ ак уи-шй, „шйрәмбйшкй“ шү пиш молы вә-лә ләктәш—шйрәм пыш укәәт лүдбйш укә манмынадон бшкбймнәм вәлә ал-таләнә.

Сәвбйшй газат пиш йблә шйрәнән шәрлә, сәдбйдон әртйш вырсышты тидбй кычылтәлыт. Кбйзйт ти газы-мат бйндә анзыкылашы вырсәш йа-рыктынәштй, „кидбйшкй кычаш“ ца-цат.

Цыгылтәрйшй газвләм шйрәнәнок „тырвбйнзыктышй“ газвлә маныт. Ты-рын кимәшты маклака гәншй нинбй ылыт. Адамсит манмы тәгәнш йиш хими әдйр улы. Порох йарәлә пьдәш-тәрән колтымькы вәлә, шыкшбйшкй сәрнән кәә, вара локтылаш тьгәләш.

Ти шыкшбйш әдәм шүләлтән подыл колтаат, нәлмбй логәрбштәт, нәр көр-гбйштәт тырхыдымы цыгылтәлтәш тьгәләш—әдәм цбйтән ак кәрдәт, цәр-нбйдәнок тырвбйнцәш тьгәләш.

Тырвбйнцәш тьгәлмбй паштәкоок нәргбйц рун вбйд йогаш тьгәләш, онгым пиш когон пбйзбйртән шбйндә, укшынзыкта, пачәшәш йукаат йамәш.

Вара пәкылажы шоды көргбй локты-лаат кәә, пиш когон вуй каршташ тьгәләш, омым шокта, әдәм пачә-шәшбйжбй ашкәдәт ак кәрдәт лиәш: йукушй әдәм гәншй, кид-йалжым вик-тәрән ак кәрдәт лиш.

Ик литр йамдар көргбйштйш воз-духышкы $\frac{1}{1000}$ грам *) адамсит шык-шбйш колталтымыкы, воздухым когон йадангән колта—тәгәнш йарышан воздухым изиш шүләлтбймбйкәт колән кәт,

Цыгылтәрйшй газвлән пышышты гәрәнш **) пәләдйшбйн гәншй пыш—сә-дбйдон пәләш лиәш.

Чунчәлышй хими йадвлә: дик, лбузит, иприт. Нинбй цилә статья-нок бйбйшй—шүлбйшйвләм локтылыт. Шүлбймәшкәт пырат—кәп көргбйш локтылыт, каваштәш шбйцмбйкй вә-ләцбйнәт кәпбйш пыдыртат. Иктбйш гбйцәт йажон бшкә йад силажым иприт анчыкта. Сәдбйдон ти йиш

*) $\frac{1}{1000}$ тьжәм тәййәштйш ик пайжәт.

**) Герәнш—пөртйшты окньа вәрәштйш урдйш пәләдйш.

*) Угарный газ.

газвләм пәлдәртәш манын тиштәи иприт гишән вәлә кәләсәнә.

Ипритым әртәш в ы р с ы ш к ы, 1917 ин пәтәриок пыртәнәт (Бәльги, сәндәлбкыштәи Ипр ағыр тәриштәи). Ләймжәт сәдбшәц лин.—Пышыжы охра, пүан охра әль горчицәи пышанрак ыләшәт, ипритым әчә горчицәи газ маныт.

Иприт—йәйтәиү (итәиү) постол, шимәлгбәрәк нарынзы валган (ирәиктәимбжәи ирә вәид ганьок) ыләш. Каваштым пиш когон качкәшәт, икбәрдәи шәвбәктәимбкбәи, пиш шуку вәрәмә локтыл кәрдәшәт, ипритдон ырсышты кбәрдәләш тәиңәлбәи. Әдәм каваштым лывыргырак (пүжәлтмбәи) вәрвләштәи тәдәи когон качкәш (цбәрәм, парня ло каваштым, важ лошты, конгыла лбәвләи). 1-ш картәиңбәи анчалда.

Әдәм кәпбшгәиш ксгоракыи иприт нәлмбәи вәрвлә.

Әдәм кәпбшкбәи иприт патькалгыш чүчәш гбәи, 3-4 цәшбшток чучмы вәр йакшаргән кәә, изиш ыдырыкташ тәиңәләш, 10 цәшбштәи—кавашты йылатым годшыла аваргән кәә, вара вьлдыргыш кавашты чүчбәлт кәә, лбәвләиңбәи кәлгбәи шушыр пачылт ләктәш. Тәгәнә шушырвәи пиш йасын тәрләнәт. 2-шы картәиңбәи анчалда.

Тидбәи пиш худа газ ыләш. Кәпбшкбәи чучмым тбәрүкбштәи ныгыцәәт ат цакалы. Цаклыдәок тәгә каштын шбәидәт, вара тәрләтәшәт ак ли ләш. Әдәм кәпбшкбәи 3 грам нәрбәк иприт чүчәш гбәи, әдәм кола.

Ырсышты ипритым хими снәрдәи кәргәшәт кбәшкәш лиәш, когонжок лбәкәрцбәвләдон вишкбәдбәи йәрәи шбәиәтәт, күшбәц (800-1000 мәтбәр күкшбәцгбәц) аэропланвләдон үлбәкбәлә тбәтбәрәлә шәвбәктән колтат. Күшбәц вара иприт тбәтбәрә вьжгә вала, воздухшымат, вазалмы вәржбәмәт локтыл шбәидә.

Кидбәшкбәи иприт патькалты вәрәи кого шушыр лин

Йад силажым иприт кәиңбжбәи 2 әрнә нәрбәк ак йамды, тәлбәи 2 тбәлзбәи нәрбәк әчә утларакат шбәиңзән кәрдәш. Иприт шәвбәктәим вәрбәишкбәи ташкалшат ак йары лиәш.

ЫРСЫ ХИМИ ПРОМЫШЛЬНЫСТЬ

Хими ырсы әдбәрвләм хими промшылынысты вәлә бштән ситәрән кәрдәш.

1913-шы и дорыц хими промшылынысты кбәзбәт кым пай шуқырак когоәм шон.

1928 и годшән химик әдбәрвләм мазарашым бштән лыктыныт ти табьлбәиңгбәц кәйәш:

САСШ	3	мбәлиард	долларашым
Гәрмань	1	"	900 мбәл. "
Франци	"	"	500 мбәл. "
Англь	"	"	700 " "
Италь	"	"	200 " "
Йапонь	"	"	160 " "

Циләжбәи 6 мрд. 400 мбәл. долларашым.

Йадан хими әдбәрвләм йәмдбәләш тәгәнә статьяи промшылынысты кәләш: кокс—бәнзол бштәимбәи, ныр пышкыдәмдбәшбәвләм йәмдбәлбәшбәи, чиявләм, лбәкәрцбәвләм, тотлы пышан шавынь дон духивләм йәмдбәлбәшбәи промшылынысты. Тәгәнә фабриквләштәи йадан хими әдбәрвләмәт бштәиш лиәш.

Тәгәнә фабриквләштәиш машинәләдон йбәләрәкок ырсы хими вәдбәрвләм бштәиш тәиңәләш лиәш.

Шуку заводвлашты кызытат тэгэнь йадан хими адьирвлэм йамдылат.

Хлор дон хлоран извоска пумага фабрикушты, текстыль промышлыныстышты пиш кэрал ылыт—пумагам, мануфактурым ниньдон ошэмдат. Сола хозанлык пашашты ти хими адьирвлэдон кылат корги кавшангывлэм, нырыштыш кинди локтылшы шукуш—кавшангывлэм пуштыт.

Хлоран извоскам рокеш изиш шавымькок кинди шачыш когоэм кэа рокыштыш худа бактьэривлэм извоскает йамден шуа.

Краскэвлэм бштым годым фосгэн лэктэш, синильны кислота дон мушныак (мышьяк) коктынат, тьрвйнзьиктышы газвлашты ылыт. Ти газвлэ кымытынат мьландь паша локтылшы шукуш—кавшангывлэм йажон йамдат.

Пиш йарыдымы, когон локтылшы ипритат йоньин кычылтамашты йажо лэкарди лин кердэш. Амэрикуштыш доктырвлэ пугайен анчэнытат, тубэркульозым (чахотка цэрбим) тидь йажон торля маныт.

Нэрв (вим шьиртывлэ вуй вим дон) пыжлым годым льуизитат йажон торля.

Лицбим пашашты (мэдициньшты) когонжок хлор паша—хлордон инфлээнцьи, грип цэрвлэгиц торлят.

Ти цэрвлэдон хвораымы годым, пиш пыйырт хлор йаралтымы *) воздухышты ик цаш нэрик шулэн шынзэлтымькок эдем вашток торланэ.

Тишэц ма кайэш? лудьшыжбы х и м и адьирвлашты а г ы л ; х у д а н в а ж ш ы капитальствлэгиц лэкушы бьлэш сэмышты шынзэ, вырсывлэжят, вырсы адьирвлэжят тышэц лэкуштыт.

Капитальствлэ вуйлалтым вэрэмашты, наукужат, эдэмын шанэн лыкманшыжат эдем пушмы пашалэн вэлэ йарат, эдэмын бьлымашым куштылатан ак палшыктэп.

КЫРЭДАЛЫН ПЭРЭГАЛТМАШ.

(Активная оборона)

Йадан хими адьирвлэ (ОВ) керек кыце лудьшвлэ ылыт гынбат, капи-

тальствлэ мэлэннэ крозэн шалгат гынбат, ик статын кэлэсымьлэ: „противогаз улы гын, газ лудьш агыл“ манмыла.

Цилэ йиш йад ваштарэшок аньэш шорьшы лэкардивлэ ылыт.

Воздухыштыш—хими вырсы ваштарэш вырсэш йамдылалтшы организацывлэ кырэдалыт, тэгэнь вырсыгиц ытлаш йоньим кычалыт. *)

Кырэдал пэрэгалташ, хими бомбывлэ кышкэш толшы аэропланвлэм вэш лиэш мэнман бшкымнан аэропланвлэ ылыт—толшы аэропланвлэм шин валташ ваштарэш лэкуштыт.

Мулэндь вьлэц аэропланвлэм йори кушкыла шагалтмы (зэныт) пульэмөт—пушкавлэдон лудыт.

ВОЗДУХЫШТЫШ—ХИМИ ВЫРСЫ ВАШТАРЭШ МОЛЫ СТАТЫН ПЭРЭГАЛТМАШ.

Йыдым толшы йалын аэропланвлэм йори бштымь кушы пычвлэдон палат: Мотор лучкымыжы, пропэлыерын мырымыжы воздухышты мьндыркы, шакта. Пыч аңвлэжым аэропланвлэ вэки сэрал шындымькы, пыч коргышкы чучэшат, йук йажонок шакташ тынгалэш. Кыды вэцын аэроплан цуца толэш пычвлэдон цилэ цаклаш лиэш.

Аэропланвлэм сотэмдэрэн кычал моаш прожэкуштырвлэ улы.

Самольотвлэ цилэ вэцынок толын кердыт, сэдьндон такэш трэвогы лимашгыц цилэ вэцын оролышы поствлэм, увэр пушы станцивлэм, увэртэрышывлэм шагалтат (ВЭОС поствлэм).

Кырылтыштэок игэчим тышлэн аңчат (мэтыэорологи пашам видат).

БШКЫМЫМ ПЭРЭГЫМАШ.

(Пассивная оборона).

Вэрэмэ шотэ иктыланат колымы ак шо, сэдьндон хими вырсыгиц ытлэн лэкушты кыце гынбат бшкымым пэрэгаш цацымла.

Ала лишкок (завод-фабрик, элекстростанци, кывэр докок) йалын аэропланвлэ валымашгыц воздухэш йори арыквлэм шагалтат.

Кушкыла изи аэростатвлэм вьранлэн лудыт, аэростатвлэ лоэш проволак тросвлэм (канатвлэм) шывшыт.

*) Ик литэр воздухышкы 0,0165 мгр. хлоры йарымькы.

*) Тэгэ йамдылалт кырэдалышым „противовоздушная оборона“ (ПВО) маныт.

шһндят, тросеш йалава ганьы кужы проволык тросвлэм сакялтэн шһндят,

Тэнгэлэ ала йыр воздухеш пичым йштят. Аэропланвлэ, ала йактэ шоток тросвлэш пропэльэрвлаштым пыдыртэн шуатат, улыкы шһнэйт аль шыралт валат. Кушыц кайшы керал вэрвлэм вэр цырэ сэмьнь чиялтэн шһндят (маскируйат) кого шыкшым шыкштэн шарат-пэрэгымь вэрбм тэнэ кушыц цаклаш йасырак лиеш; Йыдым ик тыл сотымат ак кайыктэп—цилэ вэрэ йортят аль кэрэн шһндят.

Ышкымым пэрэгаш газ маскым (противогазым) чият, иприт тйтырэгыц йори пэрэгышы выргэмьм чен шһндят.

Газын йадшы маскы коргеш шһнзын кодеш, эдем логэршыкы ак чуч.

Кызыт Осоавиахимын организацивлашты, кружоввлашты молы „Т.Т.С.“ лыман маскым кычылытат, ма ти йиш маскым анчыктэнэ.

„Т.Т.С.“ противогазын 3 рис. тэгэн лаштыквлэжы ылыт:

Резиньн маскы (1), маскышты стьокладон аль цэлулозыдон йштймь кок анчым вэр улы (2), анцыл вэлнй кок стьокла лашты азэ инэык ганьы нэрбм (3) —ти нэрбм парняеш чиктэн пужялтшы стьоклавлэм коргыгыц йштйлыт.

Кым ыражан изи пыч улы (4), маска сагаок, шүлым воздух лыкмы клапан улыц улы (5), ти клапан резиньн, изи пыч постол-ик вуйжы пычеш чиктймь, вэс вуйыштыжы ыраж улы.

Коргышкыла шүлалтйм годым кланан ыражшы йшкэок пйзйргэн нитйрналтеш, газым вовсэок ак пырты, шүлалтэн лыкмы годым пачылат кэа--шүлым воздухдым лыктын колта.

Тэлым кйламьмашгыц клапанеш йштйраш мешакым чиктят.

Кым ражан изи пыч (патрубок—тройник, маньт) альуминьн ылеш. Ик вуйжы маскеш пижыктымь, вэсыш йжы воздух лыкмы клапан улы кымшы вуйэшйжы кукшы логер постолдыч чиктймь (6).

Ти пычым кужым, 24-25 см. кытаным йштят.

Пычын вэс вуйжы газ ирыктышы

фильтр корописьаш (7) цаток пижыктэн шһндымь.

Газ ирыктышы фильтр—коропля кужика ййргешкы форман ылеш. ньэмьбргйламышгыц корописьаш ййржы 5 ладик (12) айалтымь (ладикшым „зи“ маньт).

Фильтр—коропля коргышты кым статьян воздух ирыктымаш йштймь: а) газ кычышы пу шүнэр ланзы улы, йад шөршышы льякэрцеш нортймь шүм тышкы оптэн пиштят; б) партыш дон йори йамдылымь пумага ланзы улы, ти фильтр йадан тйтырэм, шыкшым ирыктэн кода; в) эчэ хими адыр кычэн кодышы мазы улы, кок мазы вашт эртэн кэшй хими йадвлэ пйтынок тышак шһнзын кодыт.

Рышкялтмашеш пыдыргымыгыц шүнэр ланзым покшацын проволоч ситадон (9) тангыла пружиналан (10) пйзйрйлыктят.

Корописьаш улы шүлыш пырымы (воздух пыртымы) клапан (11) улы. Клапан ыражышты рэшоткан пробка пйтырэл шһндымь, коргыш вэцын ыраж турэжы вйцкыж ййргешкы резинькы ййламь улы, ик тйржыдон пробка вэлэн пижыктымь.

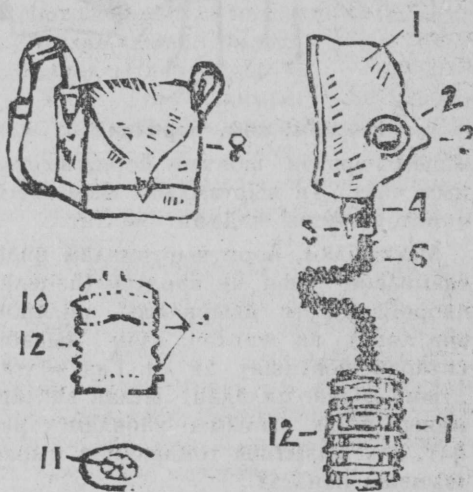

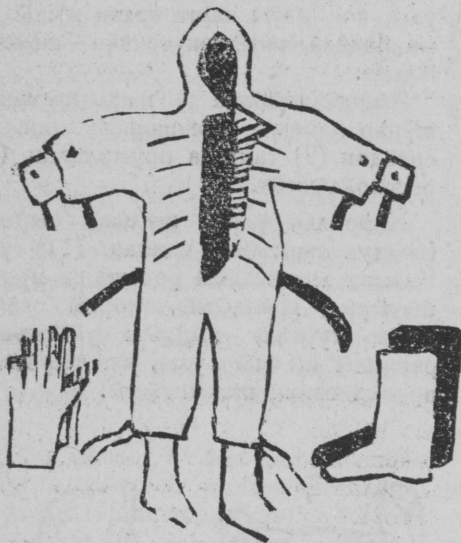
Рис. 3 Противогаз „Т.Т.С.“ 1-шлэм- маскы; 2—сйзйлык; 3-стьокла йштйлымь парняшка, 4-кым ыражан изи пыч (патрубок—тройник). 5-шүлым лыкмы йраж, 6-кукшы логер постол пыч, 7-йадан газым ирыктышы фильтр—коропля, 8-тйпняк, 9-рэшоткан кядэжвлэ, 10-тангыла пружина, 11-воздух пйртымь клапан пробка, 12-коропляштыш ладиквлэ (зигвлэ).

Көргөшкүлө шүлөлтүмү годым, резини йылым аултат кәй, коропа кәй көргөшкү тунуш воздух пырән кәй.

Шулөлтөн лыкмы годым, резини йылым цат пйзбйрәлт шынәш. Кй-збйтшй противогаз 8-10 цаш жәп пәрәгә: йад шукырак колтымы гынъ 8 цашәш ситә, чыдырак гынъ 10 цашәш ситә.

Кок кыдәжән брәэнт тәпнәкәш намалышт (8) каштыт: ик кыдәжбйштй коропажы кйә, вәсбйшкыжы шләм — маскым (12) пыштәт.

Иприт гыц, алуизит гыц бйшкә

Выргәм, кәм, пәрчәткы.

кәпйм пәрәгән шокташ йори, выргәмбйм чйәт. Ти выргәмлык мбйнәрбйм иприт кычышы чйәдон чйәлтәт.

Маскывләм, йори выргәмвләм цилә әдәмвләок чйән ак кәрдтәп (изивлә, хворойвлә), ти әдырвләжы циләнок әчә линәт ак кәртәп, әдәм йыдәок ситәрән шокташат ак ли. Газ колталтым годәш циләлән ытлән ләктәш манын йори ытлымы вәрвләм стро-йат, әль кызбйтшй томавләмок пырән шынәш йөнәтәт.

Газвләгыц, хими әдырвләгыц ытлән ләктәш вәрвләм тәнгәлә йәм-дыләт:

1). Пырән кәмбй сәнбйкыбйм вольа-ракым бйштәт, кок әнгыштыжәт газ колтыдымы карәмвләм сәкәлтәт, ныма шәлыкымәт ак кодәп—газлаи әртәш йонгы укә лижы. (Тәгәнә сән-бйкыбйм „тамбур“ маныт).

2). Пырән кәмбкы, ибйц пытйрәм шыцмбкы тудын воздухым кәчәйән пыртат—воздух пыртымы ыражәш газ ирбктышй фильтрйм—рок лан-зым кәрәл сәмбнә оптән шынәт.

3). Пырән шыцшашлык вәрбйштй вашток каштын бйжы кәрт, йадаи хими әдырвлә (ОВ) көргөшкы бйнй-штй пырәп манын, стәнбә шәлыкквләм бйнәбнә тышкән шынәт.

ГАЗВЛӘ ГЫЦ ПӘРӘГӘЛТМЫ РОК КАРӘМ

Рокәш әнгысйр кужы карәмбйм капайат, кұшыц ләвәдмбй аңавлә лывәлән чйәлтүмбй шынәлыкквләм кәрән шынәт. Мбйнәр шйрәш шол-тым йбйтынүм (85%) дә качмы йбйтынүм (15%) йаралат, вара йажонок витәрән шйрән шынәт.

Пырым ыражым тәнгә шйрбймбй шынәлыккдонок кок вәкбй пасән кәрән шынәт. Шынәлык тырвләжбйм рок вәлән кашар пандывләдон пышкылыт, тырвләжбйм сирәмдон сйрән шынәт. Кұшыц ләвәдмбй шынәлык тыр-вләжбйм вәш-вәш ләвәдшй аңавлә йбйр пбйтйрәл шынәт.

Тәгәнә рок карәмбйшкы пындаи гыц висән 2 мәтйр кытәш кок әдәмбйм пырташ лиәш. Воздухшым кок цашәш шүләш ситә лиәш.

Мбйнәр вәрәш прәнбәвләдонат ләвәдәш лиәш. Тынәм прәнбә ловлә-жбйм рәгәнбдон шйшкыбн шынәтәт, шундон кұшыц тышкән шйрәт—тәгә газ ак пыры.

Аеропланвлә гыц кышкышашлык бөмбы.

Шукурак вэрэмәшөк йымән шынзәш гбын, рок карәмбшкы воздухым түдүн кәчәйәш вәрәштәш. Сәдйлән воздух ирйктымй фильтр рәжым бштәт.

„Военно-химическое дело“ лымән кыгытә фильтр карәмбшкы—пындаштышы изирәкшым—вәрәвләдон ләвдәш шүдә, вәрәвлә вйән тыгыды укшвләм, олымым вәкшәш шүдә; тиды вйән вара рокым опташ кәләш манәш.

„Тыгыды пырга рокым нәлбт, шуды вajan выжгытә рок кәләш. Рокым йалдон изиш пашарталыт, нәл мөтбр кыжгытә опташ. Рок кымдыкшы 1,7 кв. мөтбр кымдык лижы. Тидын вйән вара олымым опташ, олым вйән, тыгыдәмдымбш шүнәрбш 15 см. кыжгытә вәкшын шындәт. Тәгәнә фильтр йадан газвләм шәкшвләм 12-15 цәш нәрбк ирйктән кәрдәш

Рок карәмбшкы воздух кәчәйәшбжы әпшәт шувышдонат көргышкылә шывшыкташ лиәш. Ик цәшбшты кәрәк кыцә дә 30 кубомәтр воздухым карәмбшкы кәчәйән пырташ кәләш.“

Тәгәнә карәм 8—10 әдәмлән пырән шынзәш ситә. 2 кәчбшток йәмдылән шокташ лиәш.

ГАЗЫВЛАҢЫЦ ЫТАЛЫМЫ ПӨРТ.

Окнәвләм пйцөк пйтбрән шындәт. Цилә шәлбквләм смольы йарәлә пакльдон шышкын пйтбрат. Стәнәвләм рәгәнә йарәлә шундон тышкән шындәт.

Сәнбшкәш тамбурым бштәт, кок амасагә газ колтыдымы мбнбәр кәрәмдон әрәт.

Пөрт көргы воздух ирйктәш стәнәәш фильтрбш бштәт, вәнтыльәтбрбш пижыктәт. Ик цәш кытәш әдәм йбдә 3 кубомәтр воздухым кәчәйән пырташ кәләш.

Кырпбшын төмавләштбш подвал йатажвләм пишок йараләш шотлаш лиәш, йбләрәк йөнәтән шындәш лиәш.

ЙАДАН АДЫРВЛАДОН КЫЦӘ КЫРӘДӘЛМБЛӘ

Йадан әдырвләгытә ытлән ләктәш вәлә агыл, кырәдәл мыштәшат пәлән цоаш кәләш.

Хими әдырбш шәвбктән шәрән кодым паштәк, воздухшат, вәржәт йадаг кодәш.

Йблә шыранән пйтбшш газвлә паштәк 2 цәш нәрбк вәлә вычаләш кәләш. Газ шәрлән пйтәәт, протыво газым кыдашыт.

Лаксаквләш, карәмвләш газ шынзән кодымашгытә нбнбн тбрәш тылым вәлә олтән шындәт, вара тыл парәш газан воздух кышкылә кузән шәрлән кәә.

Иприт дон лбуизитбш ирйктән колташ йасырак—нбнбш шуку вэрәмә шбрлбдә кыәт. Тәгәнә вәрвләштбш хлоран извоскам вәшт шәвбктән кышкәт. Ти пәшәм йори дружинбвлә бштәт.

Иприт тбтбрәш лапайалтшы тыгыдыдбдә әдырвләм кырәсиндон, нефтбдон мышкын колташ, хлоран извоскам вбд йарәлә нәмбр ганым лыгалталытат, сәдбндон шбрат, 5—10 минут жәп хлор газдон шбкштәлбт.

Выргәмбш—лбвәлгә, вбвәлгә—йокри лбкәрцбш вбдәш мышкын колташ.

МАНМАН ЗАДАЧЛАА:

(Бштбшәшәлык пәшәвләнә.)

Тышманвләлән толмәшәш анцы цок йәмдыләт шокташ кәләш.

Пйтәриок хими дон авиаци промышлыныстыбш (тырын бблбмәш кәрәләшөк) шәрән миәш кәләш. Хими гырысы пәшәш, кыцә кырәдәләш, хими әдырвләм кычылат мыштәш молы—цилә пәлән шоаш кәләш. Тәгәнә вәлә кырәдәл ытлән кәрдынә.

СССР Осоавиахимбш Рбдбш Совәтшбш ти пәшәвлә гишән тәгәнә кәләсә:

„Социализм стройым пәшәнәм сәндәлбк пәрәгым пәшә дон уштарәш кәләш, тиды тәвә магәнә пәшәвләдон лин шокта:

а) Ләнбшн партын цат лимбдон, парты йбр цилә трукыш халык цымыргән погынымдон, тбнгәлмбш пәшәвләжбш пинбдбш кычал бштә, партын гәнәэрәлнбш вик корныжыдон кәә, цилә йиш опортунбствләм—когонжок вургымлаш лывшалтшывләм—кок вәцбнәт лывшән йамда;

б) ИндустрIALIZАЦИ пәшәм, коләктивизаци пәшәм большевиквләлә бштымдон, 5 илык планым ик и анзбц—кыды пәшәштбжы 3 иштөк—бштән шоктымынадон, плангытә утым ситәрбмбдон, шулдыракын дә йажоракын әдырвләм бштән лыкмыдон;

в) Тәхнбкы пәлән шомыдон ударнбккә бнәтлән—пәшә сәмдон

анзык ләктән кынын пәшәләмдөн социализм стройымыла бештәмбидон;

г) Иакшар Армилян ырсы пәшә-эш йажон тымәнш шоашыжы палшымнадон дә тәхнык силажым когоэмдән пумынадон;

д) СССР-н труйыш халык лошты интернационал шанымашым тымдән шоктымыдон. „Зэмля вьлнбшбш улы труйыш халык лошты—СССР-на ударный бригады ыләш“ манмы шамакым йьр ыгылдарән шоктымынадон дә,

е) РККА-лан, сәндәләкнәм ырсы-гьц пәрәгәлтмбш пәшәлән пыток колон палшымынадон.

Тәвә тәнгәлә бештән вәлә Совет сәндәләкнәм пингьдбн ыглән лыктына, социализм стройышы Совет уш-эмнәм әчә пингьдәрбькьм, капиталист-вләлән сьнгән кәртьмьм бештәнә.

Осоавиахим дон РОКК кружоквләштбш бшкьмнәм ырсы пәшәэш цилән йәмдьлән шоктәнә!

Сирьмьнә гишән кұ йажоракынок пәлбнәжбш гьнь, йори кнбгәвләм кружоквләштбш лыдын пәлән кәрдәш. Ышкә пәлбмькь йәлләнәт ыгылдарән шокташ кәләш.

(„Колхозный авангард“ № 1-31-32 г.)

Н. Игнатьев.

Кәтә Иван.

(Шайыштмаш)

Качкылдалнаат, коктынат тавакым пижькьтшнә. Той ләвәшән трупкажым «цоп-цоп» шывшыльат, Иван мьнш докәмлә сәрнәл шьнзбш.

— Тьнш комсомольәц моло ылат, пәләт... Ләнбнш кышакән шачын? Кәләсәй... манәш.

Токорак вәлә колхоз гишән моло попышнаат, шайам тбш вәкьлә тбрүк сәрәл колтымьжылан мьнш цүдәйәм вәлә.

— Малын?—манам.

— Кәләш,—манәш.

— Ульйановск алаәш шачын.

— Кушкашыжат тьштәкәнок кушкын?

— Маньә.

— Ә-ә... тьштәкән ма... Тырлай, кұ вара попыш? Симбирски алаәш шачын, маньш... Тьнә гьнь, Симбирскиәш агыл, Ульйановскәш шачыныш... Тумыш Ондриәт, тьншләәток, Ульйановскәш шачын, манын попыш...

Мьншжбш тьшәкән:

— Ульйановск дон Симбирскижбш икток ыләш вәт,—манам.

Морән калпакшым комдыкырак бш-тбшәт, трупкажым ышмажы гьц лык-тат, тама өрбнш колтымш статбан, Иван мьнш вькәм анжал шьндьш...

— Кыцә икток?—манәш дә шьнзә жьм карән шьндән.

— Льмжьм вашталтәнбт. Симбирски вәрәш Ульйановскым пуәнбт—манам.

— Ә-ә...—кужын шывшыл мань-ат, Кәтә Иванәм трупкажымат өрмбш паржыдон тама, йал львәкьжбш кән-вазыш.

Таманьар вәрәмә, ик йукумат шьнә лык. Коктынат, кого тагә-таәш йьгьрә-йьгьрә шьнзьннәәт, тылышкына кушшы укш—тарвашвләм кьшкәнә, киднәм бьрбктәнә, лымәш нөрән, кьлмән шьцшш цылманам шагал-шагал коштәнә. Бригадыштыш-на мол тәнгвләнә пәлә роән шумы дьәләнкь вәс вуйышты кого тылым олтән шьндәнбт. Ньнәт качкын тә-мьнбтәт, тама, цилән тыл йьр шал-гат...

Вәрәмә тамазары ыләш, пәләш ак ли. Тә кәчьвәл, тә изиш әртәлйн. Пьләнәт, кәчь ак кайат, кәләсэнжәт ат мьшты. Шьргь пәшәштбш гьнь, вәрәмәм мьшкьр шужымашдон вәлә пәлбмьлә.

Йьрбш-йьрвәш, кышкы анжалат, шьргь вәлә. Кышты-тиштбш имнь-влә кайыкалат, әдәмвлә лымьшты илбштбшбт. Тавар йукулә шуткә вә-лә шактат, пилавлә тьжгәт. Тавы-кын-тавыкын, иктбш-вәсбштбшлән әдәм-влә йукуым пуат, нөрән шалгышцш шьргьм шиждәрәт. Кынам-тинәм-

пушангывлаам сымбиримби йук шьбргьт кымдыкеш мугьбралт шакта...

Көнвацны трупкажым нальби да кышаньшкьжи пиштйшят:

— Эх, тьдок вькят ылын...—маньн, бшкэ вуйажы Катэ Иван кэлэсьш.

— Кум попэт?—манам.

— Такэшым эчэ...—маньы да мьнь йадмашэшэм ньимат бш кэлэсьт.

Тагата вькьт кузэн шагальат, вэс тыл йьр погынэн шагалшы тангявлэ докыла, кьцэ кьрдтмьн сьгьбрал колтыш:

— Э-э-э-о-о-ой!—манэш да кидшьт дон пашэ бштэш шагалаш шудэ.

Бригады халэ пашашкьт шагална. Цилэжы шьмьтьтн ылына. Катэ Иван дон коктын пилэнэ, сымбирэнэ. Вэс —кокты укшвлэм пьрбьнэьт. Кымшы мыжыр ма сымбиримби пушангывлаам кытын кьтэш пилат. Шьмьшьт эдэм —ромы пушангывлаам мэтр пандьдон висэн каштэш, мам кьцэ пилымыла, махань адьр лькэш пилаш кэлэш, анжыкта.

Кьрбьлтэок ик йиш пашам бштэн миэнэят, тама, пашанэ вьд йогымылаок бштэалтэш, ньима йангылымашы мат палэш ак ли. Ик йиш пашэшэт тымэнь шоатат, пашэ бштэьмнэжэт лач мадыла вэлэ чучэш. Коктын да кымытын ровотайышы «бригадылаам» ужатат.

— Йангьлэннэ,—маньт.

Йалыштымат чуч шьвшэдэт. Пашаштэьм анжалат гьнь, кьдывдэжьт ма гьцнэ кок пай бьдт пашам эдэм-лан вазьктэньт.

Катэ Иван пиш шутья мастар ылэщят, тьнььм ваштылташ маньн, тама-мат шанэн льктэш.

Шоэ пандашан, чичэлгьт цьрэан кукушынди лцэжьм анжалмыкыдажы, прават-вьцлэ и гьц утым тьдьлэн бьнэдэ пу. Анжэт гьнь, Иванлан кутлу йат шон шагалын...

Кэчьвэл гьц пакулаэт, Катэ Иванэм, тамалын аньят сылыкын, тамам шанэн шьндьшьвлэ, каймыла чучэш. Пилымна лошты, вькьжьт вьртэш анжаламат, тьрвьжьт ойхан эдэмьн гань валэн кэн. Анжаламашэшэм, молынашшы гань, сусун йьбралтэн попалтэн ак колты.

Ик кого йактэьм сымбирэн шумэшкьт, коктын ик йукумат шьнэ льк.

Йал тангявлэ донат, йук льктэок эртэ.

Вэс йактэ докыла ашкэднэ. Кэшня-кэшняят, цаклыдэок тама, Иванэм бшкэ дурэшбьжьт попалтэн колтыш:

— Прават тьдок ылын...—манэш.

— Ма?—манам.

Иван шэклэнэн колтыш.

— Ньимат укэ,—манэш.

Рошашлык йактэ доран шагалнаат:

— Тамахань ойхэт улы, вэкат?—ма-

ньн, Иван гьц йадым.

— Укэ-э...—манэш.

— Такэш агыл. Тама гьньят, улок...

— Укэ. Укэ...

— Иктэмаэт моло йамдэ?

— Ньимаэмат йамдэ... Ну, айда пилэнэ...

— Аньят иктэ маэт каршта?

— Акэлым ит йадышт... Изиш тьн гьцьбрэк пилышаш...

— Мьнь вькэм шьбдэшкьдэлат, бьнь?

— Ма гишан шьбдэшкьшаш? Вэ-жэт укэш..., Давай йьлэрэк пилэн шуэнэ... Тощты бьлэмаш, вуйышкэм пырышат, ик масакым ашьндэрьшьм..

— Мам?

— Баракышкы кэшьилэнэ шайыш-там...

Шьбргьт лодон «кукушкы» манмы паровоз шьшкэн кьдал эртэн кэш. Вьцкьж йукушьдон!

— Чь-ь-ьнь!—манмыла вэлэ чучы.

Манман пиланажы, пилым-шьрэш вэлэ кок вэкьлэ вужгэ шэпнэ, пилэ.

— Пиш чьнь... Пиш чьнь... Пиш чьнь... маньн, паровозын шьшкыш йукэшбьжьт тьонгыри йукдонжы пилана попа машинэт.

Пашажьм гьнь лачокок чьнь бштэнэ...

* * *

Шьняят цаклы, вадат лин шьнэьт Кэаш тэьрвэньмьнэ годым, бшк, бштьрэш пинжак шокшыжы гьц Катэ Иваным шьвшьльым:

— Алэмэ, изиш пач гьцьбрэк кэнэ,—манам.

— Э, тьдэдьм колыштнэт?—манэш.

— Маньэ.

Бьнэьнэдэ гьнь—бьнэьндэ, укэ гьнь—укэ, Катэ Иванэм тэвэ мам шайышт пуш.

— «Мѣньѣ» — маиѣш — 16 и годнѣнок, ѳрдѣѣ пѣшѣшкѣ кашташ тѣнѣлѣнѣм. Тѣнѣмок мѣнь кѣпѣш шонам ылы, цаткыды ылам ылы. Шуды вѣрѣмѣ анзѣш шалѣш пырышымат, Симбирски йактѣ йогышым. Пѣйтѣри вѣлѣ ѳчѣ йогѣнѣм. Пиш йасы ылы. Мам вара, марынѣт ѣшкѣтѣм вѣлѣ попазѣнѣм. Рушлаѣт прамой попѣн ам мышты. Пѣшѣжымѣт тѣнѣрок пѣлѣм ылы. Так мыскылѣвѣ, ырсѣвѣ, кѣнца мычашыжат укѣ, машанѣт...

Симбирскишкѣ толын шомыкына, мѣнь тѣштѣкѣнѣш лѣсопилкѣш ровотайаш кодым. Пѣшѣжѣ кѣзѣйтѣшѣ гань агыл. Луаткок цѣш ѣштѣйтѣт ылы. Хагавлѣм кѣчѣ мычкы нама-лат — намалатат, пулшѣтѣт ѣшкѣмѣ-дѣн агыл машанѣт — йангылѣн шѣнѣйт. Кѣзѣйтѣшѣ годшы гань, радиовлѣм, красный уголоквлѣм, ирѣ соты барак-влѣм омынѣшѣт тѣнѣм ат уж ылы. Ровочывлѣжымѣт тѣнѣм шотѣш пиштѣдѣлыт. Изѣш самынѣым ѣштѣ-мѣш гишѣнок табыльщѣквлѣ тѣнѣым кышѣц — попаза шѣлѣн колтат. Ваш-тарѣшѣштѣт моло ик йукумат ит лык: тѣшѣкѣнок тѣнѣым покѣтѣн лыктын колтат.

Кѣчѣш 30 копѣкѣм плучѣйѣнѣм. Отпускым плучайаш моло тѣнѣм итѣт шаны. Махань отпуск! Икрадѣ, йак-лѣшт вазынамат, больницѣштѣт ѣр-нѣѣк — пѣлѣк киѣн шѣндѣшѣм. Кѣзѣйт тѣнѣ, пѣшѣѣш йасы лимѣкѣ ѣль шу-шыргымыкы, ат ровотайы тѣнѣѣт, пѣ-шѣдѣрѣт ак йам, соикток плучѣйѣт. Тѣнѣм мѣлѣнѣм ик урымат ѣш пуѣп, сѣнзѣ — тѣрѣток мыскылат:

— Дармойѣдвлѣлѣн ана тѣлѣ, — ма-нѣт.

Кѣлѣсѣнѣт мыштыдымы когон орла-нѣнѣм...

Симбирски ала кѣлѣжым тѣнѣ ли-тѣймѣш цѣвѣр ылѣш. Кырык ыланѣ, садывлѣ лошты шѣнѣцѣлѣт. Вѣнѣѣцѣ маины кырык тѣрѣмѣшкѣ лѣктѣн шагалатат, иктѣ ыслѣ уштышѣш вѣ-рѣшкѣ мѣндѣркѣ ужаш лиѣш йыл-жы лач шывшыл шѣрѣн шумы пар-сын ѣштѣлѣок шѣргѣлт вазын. Гульѣ-йѣш манын, Вѣнѣѣцѣ кырык тѣрѣмѣ-шѣжѣт кого садым ѣштѣнѣт, махань-шон будкывлѣ, мадмы вѣрвлѣ улы, вады йѣдѣ оркѣстр шакта. Ти садыш-кы мѣ постолна йыдал йаланвлѣм пы-

ртыдѣлыт, господа йыхвлѣ вѣлѣ мин-дырланѣнѣт, гульѣйѣнѣт.

Анжаш пыралаалмыжы пишок шѣѣш ыланѣжѣ.

Кыц пырышаш вѣл?

Йкѣнѣк, празнык кѣнѣж вадын, ала мычкы анжѣн кашташ манын, ольѣ-цѣшкѣ лѣктѣм ылы. Хѣдѣртѣшѣн, ваштыр гань йур токорак вѣлѣ йурын кѣшѣт, молынамшы гань пѣцкѣтѣ, пы-ракан агыл, шѣлѣш пиш куштылгы.

Мѣнѣын блѣм вѣрѣм кок йатакан тома лѣвлѣлѣнѣш подвал манмышты, тылык ѣдѣйрѣмѣш доны ылѣш. Пы-ракан, лѣвѣрѣнѣг шѣцѣшѣ изѣ, лап ок-нѣваѣштѣт тротуар дон иктѣр ылыт. Вѣтѣрѣш блѣш пыртыш ѣдѣйрѣмѣ-шѣжѣт тылык вѣтѣ ылѣш. Кок изѣ кѣдѣжѣн йыкырака вѣтѣрѣжѣм маза-рѣш сыла моло, ам пѣлѣ, йѣдыштѣлам...

Ольѣцѣшкѣ лѣкмѣм годем, кѣлѣйт-кѣм вѣлѣ пачаш ылы, ваштарѣшѣм студѣнт ыргѣмѣн ѣрѣвѣзѣ ѣдѣм тала-шѣн пыра. Мѣнѣ торанѣм шагалѣат:

— Тиштѣшѣт ылат? — манын йѣдат, кѣлѣсѣн шоктымѣшкѣмѣт мѣнѣым шок-шѣм гѣц кудвичѣшкѣлѣ шывшѣн: — Аѣлѣ, токѣт пыралына, — манѣш.

Мѣнѣ нѣмам ѣштѣтѣш, ѳрѣн колты-шы гань линѣм. Йѣжо ыргѣмѣн моло ылѣшѣт отказѣш йѣжо агыл.

— Аѣда, манам.

Пырѣн шагалнаат:

— Мѣнѣ донѣмжѣт мам ѣштѣт? — манам.

— Нѣмат агым, сѣк худа ыргѣ-мѣдѣм кадай, — манѣш.

— Мѣлын? — манам.

— Кадай йѣлѣрѣк...

— Мам ѣштѣт?

Толшы ѣдѣмѣм пиш талаша. Крава-тѣм лыкышты сѣкѣмѣ, пѣшѣшкѣ чи-мѣ, тагылыгѣн шѣцѣшѣ роалтыш йѣ-лашѣм дон тыгырѣм ужат, йук лыктѣ-ок нѣнѣм кѣдѣрѣш. Вѣланѣш вѣлѣвлѣ ыргѣмжѣм кыдаш пушат, мѣнѣынѣм чѣн шѣндѣш. Туфальжым кыдашат, тошты пакилѣвлѣм ѣнѣлѣтѣш. Тѣнѣ йѣл йуквлѣ шактат. Мѣнѣын ѣдѣмѣм вѣлѣцѣшѣ кыдаш шумы ыргѣмжѣм стѣл вѣрѣш шѣндѣмѣт кого йѣшѣк ша-йыкы шыралѣат, вуйѣм гѣц картузѣм роалтышат, ѣшкѣ чѣн шѣндѣш дѣ:

— Кѣй, тавакѣдѣм пѣтѣйрѣнѣ, — ма-нѣш.

Тавак мѣшѣкѣм вѣлѣ кычыктѣн пос-ѣпѣшѣм, кок жандарм пырѣн шага-

львэй. Мыйнь кэлэсэнэт мыштыдымы
когон өрйин колтэнэм.

— «Биндэ прават йамынам»... — ма-
жын шаналтышым.

Выргэмэм чизн шагалшы эдэмбим
жандармвлә поклат гынь, тиды пурь
агылаш. Тиды аль иктә мам шолыш-
тын, аль иктәжым пуштын, манмы
шанымаш вуйышкәм кәрйәлтй. Алаш-
ты йәймәм гач, жульыквлә гишән,
шольывлә гишән шуку колынам. Ни-
жй ньигынамаат худа выргәмдон ак
каштәп...

Ик жандарымжы амаса доран ша-
галшы, вәсбйжы, мәнмәм анжалбат, ва-
тәр хоза йдырәмәш йәлымбй анзыл
кәйдәжйшкбй пырән кәш.

— Тицкбй пырышы эдем кышкы
кәш? Кэләсәдә гынь, кэләсбдә төро-
кок... — манын костанын сбйгбрәл ко-
лтыш.

Ватәр хоза йдырәмәш когон лү-
дбйн колтән:

— Укә... укә... укә — манәш, прамой
шопәнәт ак кәрәт. Изисш лиәт ижбй,
амасажым пачат, мә вбкбйналә анжык-
та: тәвәш ти ровочый дон тәгжбй гыц
насна иктәт укә, манәш (вады рймәл-
гбйштәт прамой тусарыдәәт, толшы
студәнт выргәмәнәдбйм токәм кашы
Пәтр лбймән ровочый машанән).

Выргэмэм чизн шагалшы эдем ньи-
мат лүдшбй статьян агыл, цигәркәжбйм
моло пиш ладнан пбйтбрыш. Жандар-
ымвлә докы тупынь шагалын, цигәр-
кәжбйм пижбйктбйшәт, попаш тбнгәльбй:

— Махань эдәмбим кбйчәльбдә? — ма-
нәш.

— Студәнт форман ыләш, — маныт.

— Студәнт форман? Күшбйл йата-
жышкы иктбй топлот каштәш, тбйдок
агыл вәл...

Тбнгә манмәшәшбйжбй жандармвлә
икәнә иктбйш бйм анжаләвбй. Иктбй-
шбй, амаса доран шалгән кодшыжы:

— Лачо-ок? — манәш.

Эдәмәжбй:

— Лачокок... Толькы мәнмәм вәлө
ндә кәләсбй... — маньы.

— Ана, — манвәвәт, коктынат ләк-
тбйн кәвбй. Паштәкбйштбй йдырәмәш-
йәәт ләктбй.

Кбйчәлмбй эдәмбйштбйм мбнь тиокат
кәләсәм ылы. Тамалын йнәәт ышә-
шәм бш тол.

Ләктбйн кәмбйкбйштбй, ти эдәмбйм
мбнь пиш когон вырсәл.

— Тбнь, манам, шолы ылат! Жу-
лык ылат! Мбньбйм тиокат йамдәт
ылы!

Тбйдыжбй йукумат ак лык. Мычкәм
вәлө оролән шбйндән.

— Эчә мбньбйн выргәмбйм чизн
шбйндән вәт!.. Кыдашат гынь, кыдаш!
— манын сасләм.

Эчәәт ик йукаат укә. Мбньбйн
шбйды когәмәш вәлө,

Пурын йбрәлтбйшәт:

— Шимәтшбй пишок шоәш гыцә?
— маньы.

— Шоәш тәвә! — манам

— Нә, шик, бнбә, — манәш дә бш-
кәжбй пиш когон ваштыл колтыш.

Мбньвәт, шйәш шагалшы эдәмок,
тбйды вбкбй анжалышмат, шбймәт цбй-
тбй, йбрәлтән колтышым, дә тама-
лын йнәәт бшкә гыцәм бшкә намыс-
ланән колтышым...

Вырсымы эдәмәм, амаса докыла
сәрнәльәт:

— Кбйзбйтәш — манәш мбнь ньи-
мат ам попы. Мбнь эчә толам... Вы-
ргәмәм кбйзбйтәш кодшы... Лач ам то-
лок гынь, выжалы, — маньы дә ләк-
тбйн тбй кәш.

Мбнь өрбнәм вәлө. Лач ньигынам
ужтымы масакокыш.

Тбй вадын ньигышкәт шбйм кә. Кар-
тузыдә кыш кәт. Пәшәшкәт иргодәш
вәс выргәмбйм чйәш вәрәштбй...

Ик кәчбй әртә — эдәмәм ак тол. Вәс
кәчәшәт укә. Кымшы кәчәшбйжәт, ол-
ма спасәшәт, бш тол.

Шаны, шаны, выргәмжбйм чизн
шбйндбйшбймәт, Вөнвәцбй кырык төрәм
садышкы косирәйән ташкал кәшбйм.
Млоәц пораштәм мбнь худаок ам ыл
ылы. Бульвардон моло ташкал кәм-
әштәм, вәш лимәм төкәвләм анжал-ан-
жал колтәм, йәгбйштбйм аздарәм...

Кок вады, ма, гулайәш тәнгә каш-
тынам.

Тәвә, кымшы гәнәк кәәш шагалмы-
кәм, выргәм хоза эдәмәт толын ша-
галәш. Чизн кәмбйжбй выргәмәм на
мал кандән. Выргәмжбйм чизнәмәт
мбнь пиш когон намысланышым
Тбйдыжбй:

— Вәрәмәштбй толтымәмлән ит йәт-
лбй вәлө, — манәш.

Мбнь, тбйды шолы ыләш манын,
со шанәмәт, вбланәмшбй выргәмжбйм
кыдашаш шагальым дә тидбйм вырсәм

— Нә, выргәмәт... Ибләрәк кәок!
— манам.

Тидьжы со тьнәмшбләок пурын йыра.

— Малын?—манэш.

— Малынжы—ат пәлб гыцә?

— Агымыш.

— Тьнь шолы ылат вэт...

— Шолы?

— Лач крәной жульыкшок ылат...

— Ох, потыкәмоок шайыштатыш..

— Ма, ьнь пуры эдем ылат гыцә? Пуры эдем?

Орландарымла попәм гыньят, шу-
тхам вэлә йштә.

— Тырлай доко, выргәмәдөйм ит
кыдаш, гульайаш әлбмә, манэш.

Бнәм кә ылат, ньөвольоок үжбн
нәнгәш.

Цилә бльмәшбжымоок мбләнәм
шайышты. Тидь шолы агыл ылыныш.
Социализм вәрц кьрәдәлшб ыләш.
Ровочыйвләән, хрәсәнвләән йажо
бльмәшбм бштышәшләнән, кугижән
власть йамдым вәрц нинь кьрәдәлбт
помәшбквлән--зәмльәм, хозавләм--фа-
брик, заводвләштбм шывшын нәләш
ниньвлә кьрәдәлбт. Мьнь докәм кь-
ргыж пырымыжы годым, проклама-
цывләм кьшкьлт кашмаш гишән жан-
дармвлә тидьм кычынәштб ылын.

— Тьнь шьлтыдәлат ылгәцб, мь-
ньб Сибиришкәт колтән кәрдыт
ылы, —манын мбләнәм тидь попа.

Кугижә ак кәл манмыжым моло
мьнь тьрүкьшток шбм ыгылы. Ку-
гижәдәжб бләшәт ак ли манын,
тышкәвәк мьнь шанән каштынам.
Лач пүлә шайыштмыкыжы ижб, по-
пымыжым ыгылән шоктышым, шайа-
жым лачокәш лыктым.

Ть вадын, йит-пәл йактә мә каш-
тынна. Шайажым тамазарат колышт-
нәт. Пиш когон пәлә, ула литьмәш
попән мышта. Цилә попымыжок шү-
мәш пижбн миә.

Айырлымына годым бьмәм йады.
Мьньжб;

— Бьмәм Иван, —маньым.

— Мьньжбн—Володы, —манэш.

Мьнь вьлнбш выргәмжым иргодым
вадәш ижб нәнгәш...

Ть вадь годшән, Володы дон
коктын пиш пурын бләш тьнгәлнә.
Вады йбдәок, манмы постол токәм
кашташ тьнгәлб. Бшкә выргәмжым
торанәм кыдаш кодән, мьньбн худа
выргәмәм чияәт, прокламацывләм ала
мычкы кьшкән каштәш. Вадын

ләктбн кәят, ирокәш ижб толәш
ылы...

Прокламацывләжбм мьньят лды-
каләнәм, изиш лдын мьштәм ылы...

Икәнәк, толәш сөрбмьжб ваднок
бш тол. Вбдбш валән кәмбләок йа-
мы. Викок ужтәам. Кого эдем
ылымжым кьзбт ижб цакалш тьнгә-
лбнәмәт маньы дә, Кәтә Иванәм
шайажым пьтәрбш.

Мьньжб йадым:

— Володыжы кү ылын?—манам.

— Пәлб, йә, —манэш.

— Кыцә вара пәләм?

— Ләнбн ылымәт ат цакалы гыцә?

Тидь Ләнбн ылын вәт, —манэш...

Кәтә Иван ааталышашлык эдем
агыл. Бригадына хәләок ик колхозы-
штышвлә ылынаат, иктб-вәсбнәм,
йажон пәләнә. Аньят Ләнбн агыл,
вәсб, Владимир бьмән ылын?
Ти бьмән эдәмвлә чьдб ылыт ма?
Вәс статьанжы гынь, Иванын шайажы
лачокәшәт толын кәрдәш. Кәтә Иван
16 йәш ылымы гытааштыжы, Ләнбн
Симбирскиштб ылын, гимназим ты-
мән ләктбн, рөвольүцб пәшәшкб
пижәш тьнгәлбн ылын...

Аньят, тамажылан ьньәнбмблә?

Бараквләнә докы толын шонна
ганьок. Изи сола гань—бараквләәт
шбнцән кәят. Шьргб шайыц тьлзб
тыл арала мьндыртаат куза, тыл ип
постол шьдьрвлә пьлгомьшты ка-
йыт. Ләс шывштымы кьртньн
корныдон ашкәдбнә. Шайа парәтдон,
тәнгвләнә гьц пачәш кодынна.

Ик мазар вәрәмә йук лыктәок
кәшнә-кәшнәят, Кәтә Иванәм кужын
шүләлтбш:

— Әх, тидьмәт кьзбт йактә
пәлбдәлам манын, бшкьмжбм өпкәлбм
статьн кәләсбшәт, мьньбм шокшәм
гьц кычән шагалтыш, манәш: Колышт
доко, йәшәм кого гыньят, әчә шонгок
ам ыл вәт... Ровотайән кәрдәм...
Лиәш вәл, агәш вәл?

— Мам?—манам.

— Партышкы пырынәм ылнәжб,
—манэш.

— Партыш пырымыкыжы самынь
ак ли.

— Зайавльәнбьм сирәмә, —маньым.

Иктә кок кәчбштб Ләнбн колым
кәчб шшаш годым, лачокшымәт,
партыш пыраш зайавльәнбьм Кәтә
Иван сирьш...

Кок сирымаш.

Миколайски полкышты служышы салтак КЫрлэн Стыопан отпускым нэлмбжы анцыц, ватбжы докы колташ сирымашым сираш шынзбй.

„Пурь кэчбй лижбй, Вэклээм, цэвэрэм, когэчбй мынэм, пурьын бйлэдэ вара, куку игьвлээм? изи тьэтъявлээм!“ —манын сиря.—Стыопанэт пакылажы сиря—бшкэ гишанэм сирялтэм. Кбйэйт мбнь пиш сусу линэм, шукэш агыл отпускым мбланэм пуат: токына хыналаш миэм. Яжон служымэм гишан шортньи мэдальбйм плучайенэм. Качкаш молы йажон пукшат. Офицэрвлэ молы, 1905 и годшы гань тбйрбнь ак анчэп, цилэ донок пурьын хытырат, йужгынам масакланат моло. Мбньбй Миколайски полкышты служэм, арсеналым цэрот дон ороленя. Тянвлэ пиш шукын ылыт. Эчэ тидбм кэлэсэм: йаратым эргэмлян—Льонькалан мадышвлэм нэлбн миэм. Тагачы, кышкыжмын, бшкэ цэротэм арсеналым оролен прахэмат, отпускым нэлэм, иргодэшбжбй Питьэр ала гбц токына толаш лэктэм. Служвашты бйлаш худаок агыл. Шукыжок ам сирбй. Цилэ пашкудывлэлан шалэм мбнь вэрцэм кэлэсбйда. Шукэш агыл, толэш, манда. Ориня папамланат шалэм кэлэсбйда. Сирымашбжым плучайенэм. Икэчбй колтымда сирымашбштбй: „имньина йасылана“ манын, сирэндя ылыб. Имньинажбй кбзбйтат торланбйде гбнь, ровотайаш кэрал лимбк, Ильйан Михала докы кэдэ, имньижбйм пуа сэй? Имньидажбйм лицаш цацышаш. Токэм больши, тилэц аньэш, сирымашбйм идэ сирбй, шукэш агыл бшкэок миэм. Кбзбйтэш цэвэр!

Миколайски полкышты служышы рэдовой салтак КЫрлэн Стыопан“

Стыопан, сирымашбжым сирэн ситяришат, вашт лыдын лэктбй. Лыдыкыжы, лык тодылыат, конвэртэш пиштбш тышкалтышат, вбланжбй адрэсбйм сирбш. Вара, сусу линок, казармашты кэчбш сирмаш колтым йашыкдокы кыргыж мишат, сирымашбжым йашыкбш колталтыш.

II.

КЫрлэн Стыопанын отпускэш толаш лэкмбй кэчбжбй лишблэмэш. Ик сутка вэлэ кодын. Тагачы, корньи сэмбнь, постыш кэшбйлажбй, Стыопан изи эргбланжбй мадышвлэм нэлбн.

— «Бндэ токына кэашэмат шукы вэрэмэ кодтэ. Ах, шукэршэн, пиш шукэршэн вэт тонынажы ылтэлам; лач кут и бндэ шон. Ти кут иштбжбй тонынажы ма моло лин вэл? Кыцэ моло йал бйлат вэл?»—манын постышты шалгымыжы годым Стыопан тумайэн шалга.

Стыопан, пичалжбйм будкы коргыш шагалтышат, тонышыжым тумайэн шалга. Вэклэжбйн чийалтбйм мыны гань шбйргбй мыныжым ашбндэрэн колтышат, Стыопан сусун йбйрэлтэн колтыш. Вэклэжбйм ашбндэришат, бйрвэзбй годшы Вэклэ дон пурьын бйлымаштбй, ик вэрэш мадышты... Стыопанын ышышкыжы пурэн кэш. Ти ашбндэрымжбй эчэ когон Стыопаным сусуэмдбш.

— Эх, Вэклээмжбй ти кут иштбй когон вашталтын вэктэ. Онжат лбывбйргэн шбйндбйн сэй?! Токына мимэм годым, корнэш ваш лимбкэмжбй палэн кэрдэм вэл?... Эчэ тьэтъяэмжбй сэй... Эх».

Тэнгэ тумайэн шалгым паржыдон постышты шалгымыжымат мондэн шуэн, тагышты вэс вэрэ ылам машанэн.

Ордыштбй йал йук шактэн колтыш. Стыопан лүдбйн, вуйжым лүктал анчалыат, кужы, вбцкбж ош выргэмән, шортньи эполэтән, кого нэрән офицэр анзыланыжы шалга.

Стыопан, лүдмбй паржыдон тамам бштэн шушаш, кидкэ—йалгэ цбйтбйрй вэлэ. Кыцэ ат цбйтбйрй! Тэгәнэ вэрбштбй вуйымат йамдаш лиэш.

— Смирно!—манын офицэр сбгбйрэл колтыш.

— Ваше благородие!— цбйтбйрбшбй йук дон попэн картузы козыр сага Стыопан кидшбйм аңалтэн, цэштбйм пуаш цаца, бшкбймжбйн кидшбй пиш цбйтбйрй. Вэс кидэшбжбй нэлмбй мадышыжым кычэн.

Офицэр, Стыопанын кидэш мадышым ужат:

— Игрушки!!! Ружье выпустил из рук! Что это значит? Где ты находишься?! А! Сволочь:—манын саслаш тбйгальбй. Когон худа шайавладон Стыопаным ырса. ырсымжы годымок кидшбйдон складышкыла анчыкта.

— Ваше благородие... я... я—ма-
нын Стыопан попаш цаца.

— Ты знаешь ведь, что тебе ве-
рен арсенал? Ты знаешь, что враги
отчества—революционеры—в любую
минуту могут напасть?!

— Никак нет... я... ваше благо-
родие...—манын Стыопан эчэ попынэжы
дә йылмыжы пүкшәмәлтәш.

— Что? Возражать еще мне?! Да
я тебя, сукина сына...—йалым таш-
кал колта, кидымәт кышаньш кәрийл
колта, офицәрәт вырса.

— Ныкак нет... Стыопан эчэ та-
мам попынэжы ылат, йылмыжы пу-
шә вәлә ак сәрнй, пүкшәмәлтәш вә-
лә,—Ваше... ваше... благородие я... я...
я..., никак. нет...нет.

— Молчать!..—йал ташкал колтән,
офицәр сәгйәрәл колтыш.

— Я... нет... никак нет...

— А?! ты спорить!..—манын сәгй-
әрәл колтышат, кого мышкындыжыдон
Стыопаным лыцә гыц мышкындән
колтыш.

Стыопанын ышма гыц әнгырләок
вәйр йогән ләктй. Стыопан кәнвазы,
шиньәлжы, тыгыржы, лыцәжы вәйр вә-
лә. Пәрвиш сусун ййәрәлтәмбжы йа-
мын кәш.

Шошымшы кәчым пйәл мүдәмләок,
Стыопанынат сусужы пәйтйш. Онгыш-
тыжы офицәр вәйк кого шыды шон
колтышат, онгышкыжы купләнән ку-
зыш, сынзәжәт көргыш валән кәмблә
кайәш. Пиш шәйдәшкән колтыш. Стыо-
пан лишнй шалгышы офицәр, тидын
шәйдәшкымбжым цаклән колтышат
кидйшкыжы рәвоальвәрәм хватыш.

— Караң, кәлтәмәш!.. Ит тәкәл!..
—манын сәгйәрәл колтышат; кидышты
кычым мадышыжыдон офицәрбн ли-
дәшкы Стыопан шуән шәльбй. Тәйдә-
жы тидым лүән шәльбй.

Рашкалтым ганьок, рунгок мырән
рәйшкәәт кәш. Стыопанын йал гыц
вәйр йогән ләктй...

— Ох... ох ваше... ваше... я... брат-
цы... умираю!..—манмы колаш цацыш
әдәмбн гань, Стыопанын йукшы, шак-
тән колтыш.

Лүмбй йукым колын колтәнәтәт,
салтәквлә казармашты гыц кыргыж
ләктынәт. Офицәр, салтәквләм ужын
колтаат:

— Эй, арестовать этого сукина сы-
на!—манын, кидышдон вәктәлтән,

салтәквләән Стыопаным анчыктыш,
вәйшкәжы сәрнәльәт, шпор йукшы вәлә
„донгырткә“ шактән коды, ашкәдбй;
оголым сәрнәльәт йамы.

Стыопан цилә вәйр вәлә. Вәйрәншы
мадышыжы сагажы кид.

— Ох... тәнгвәй... коләм!..—манәш.

Арсенал анцылны мбнгәш аньәш
оролы каштәш, йал йукшы вәлә шак-
та. Цилә вәрә тыр. Тагышты, хала
өрдйшты, завод саслым йук шакта.
Тавыкын-тавыкын Стыопанын „ох-
лым“ йукшы колаатәш. Мбндйрбй
кок салтак кайын колтәвбй: иктйжы
йасы әдәмвлә намаалмы носилкәм на-
маалын, вәсәжы—кыртнй цәпым.

Стыопан сәдок охла.

— Ой... коләм... ой... ой...—манәш.

Кок салтак, Стыопаным кычәвәт,
кид дон йаажым кыртнйәнән шбндә-
вй,—носилкәшкы пиштәвәт, намаал
кәвбй.

Цилә вәрә тыр. Ныма йукәт укә.
Лач Стыопанын саслым йук вәлә
ольән шакта, вара тидәт йамы.

Часовой арсенал анцылны мбнгәш
—аньәш каштәш. Олыцә мычкы шә-
жы мардәж пыракым вәйсәктә, кор-
нышты кышй сүк пыдыргывләм кыр-
гышта, бйфылән нәнгәй...

III.

Әрнә әртән кәш. Стыопанын сир-
рймәшәжәт Вәкәжы докы шон сәй?
Сирймәшүм Вәкәә лыдын анчымы-
кыжы, сусу лин колта, цырәжы пы-
рән кәә, ййәрәлтән колта... Шылдыр-
жы вәлә укәрәк лиәш.

Ти казарма анцылны кәчышбй сир-
мәш колтым йәшәкәшкок, ик әрнә
әртымкы, вәс сирймәшым колтәвбй.
Ти сирймәшбжы Стыопанын китдон
сирймбй агыл, Стыопанын пуры ша-
йажы, „пуры кәчбй лижы“ манмыжы
укә. Ти сирймәшәшты тәнгә сирймбй
ылын:

„Степан Кириллович Акчетов, со-
гласно приговора суда, повешен за
противозаконный и противоцарский
поступок. Оставшиеся вещи находят-
ся в лазарете.

Ротный командир 5-ой роты Ни-
колаевского полка, господин Зуев“.

IV

Лу кәчышты Вәкәә Стыопанын
сирймәшәшым плучайән. Плучайым-
кыжы, төрок, пөрт—куды лоштыжы
сусун кашташ тәнгәльбй.

— Иргодым атыят толэш, кукум*)
манькыым канда, эчэ мадышым канда.
Цади пашмакым канда...—изи Лёонь-
кажылан Векләй попа.

Сирымаш лыдыкыжы, йал вёланят
сусун каштэш.

Вэс вёц кэчыштты, сирымаш намал-
шы, Векләйнок вэс сирымашым кан-
дэн кодыш.

Векләй эчэят сирымашым сусун па-
чын колта. Сирымжым лыдын анчаат,
монгыржы уштты вёд опталмы годшы
ганьок кёйламэн кэа. Сирымашыжат
кидшы гёц кэнвэзэш. Векләй магырэн,
курнык вёк шыралт вазэш.

— Ох... ох... ох!.. Кыцэ вара ён-
дэжы ёлэн лэкшаш?.. ох... ох... Ты-
лэнэт тэнэ лйашыжы мажы пуйырэн.

Иргодешыжок Векләй остатка, кё-
сы гань ышкалжым айм окса тёлэ-
дым тарэш видэн кэнйт. Векләй ны-
матэок коды.

— Ави, шышэрём пуай?—маньн
изи тьэтэжы аважын шавыр пачым
шывшэш, аважы гёц шышэрём кё-
чя.

— Ышкалнажы укэ вэт... видэн
кэнйт. Атыятымат пуштыныт...—ма-
ньны дэ эчэ пушэ магырэш тын'альё.

— Ави, шышэрём пуай...

Векләй кид'йал шунжат пытэн кэм
Остатка силажыдон кёнёйла шага-
лыат:

— Вёр йушывлэланят кынам гынё-
ят цэрот шоэш. Хороштым офылаш
лывэчыштты лыктына... Вёр йушывлэ
-а-а!—маньны.

(Рушла гёц нёлын Сэдов Н. сирымаш.)

Иосиф Бэляев

Өрдёж пашаш кол- тымаш гишан.

Сэнтывёры тёлэён лэкшы „У сэм“
журналэш „Өрдёж пашаш колтыма-
шым у сэмёнь видёда“ манмы анэыл
статьям сирёмё. Ты статьяшты
шукы самыньвлэ сирёмё улы дэ
статьяжымат сирэн пытэрёйдэлыт.

Ма сэмёнь колхозывлэштты уты
эдэмвлэ, малын цилэлан колхозы-
влэштты паша акситы. Кыцэ, ма
сэмёнь, колхозышты паша ёштэн,
эдэмвлэм утыкташ лиэш,—статьяшты
нымат сирёйдэлыт.

Журналын 2-шы вэлэш статья
сирёшы: „Лач кэнгыжым вэлэ пыт
пашаэш эртэрят. Тынэмжат эчэ пүлэ
кэчывлэ такэш эртэралтыт. Шыжы
дон тёлым нэлшаш гынё, шукы паша
кэчывлэшток такэшэртэралтыт, паша
чыды, шукы пашажок ёдырэмашлык
пашавлэ ылыт. Шукы пүэргёвлэ
паша гёц утэн кодыт. Тэвэ паша гёц
уты колхознык—пүэргёвлэжым, шы-
жы дон тёл гач өрдёж пашашкы
колташ лиэш“.

Ма сирёшы гёц йадына: Өрдёж
паша пүэргёвлэм шыжы дон тёл
гачэш вэлэ колташ лиэш ма, кэнгыж
гачэш колташ ак ли ма? Өрдёж
пашаш пүэргёвлэм вэлэ колташ
лиэш ма, ёдырэмашвлэм колташ
ак ли ма? Социалистычэски
промышльённостьаан ровочый сила
шыжы дон тёлым вэлэ кэлэш ма,
пүэргёвлэ вэлэ кэлёт ма, ёдыр-
эмашвлэ акэлэп ма?

Ти сэмёнь сирёмаш самынь ылэн,
Өрдёж пашаш пүэргёвлэм вэлэ
агыл, ёдырэмашвлэмат колтышашлык
ылына. Өрдёж пашаш шыжы дож
тёлым вэлэ агыл, кэнгыжымат,
шошымат, тёлымат, шыжымат колты-
шашлык ылына. Социалистычэски
промышльённостьлан и гачэш рово-
чыйвлэ кэрал ылыт.

Статья сирёшы ёшкэок сирё,
кэнгыжымат колхозывлэштты цилэм
паша ак ситы манэш. Тынэ гынё.
малын паша гёц уты колхознык-
влэжым кэнгыжым өрдёж пашаш
кэш ак шуды, ак сирё.

Ымбакыла сирят: Шамак толшы,
колхозышты паша ёштэн йараа эдэм
150 ылэш. Колхозышты эдэм йёдэ
140 паша кэчы рэдё вацшашлык;
паша кэчы таржым 2 тынам паш-

*) Кукуркам

тѣшаш гѣнь, колхознык йѣдѣ годышты 280 тѣгѣ рѣдѣ вазѣш. Ти колхоз гѣц ѳрдѣж пѣшашкѣ кѣшѣм 50 ѳдѣмѣм шотлышаш гѣнь, колхозѣш кодшы 100 ѳдѣмжѣм пѣшѣ кѣчѣштѣт ѳдѣмлѣн 188 йѣктѣ шуқѣмѣш ѳксажымѣт 376 тѣгѣ рѣдѣ вазыктѣт. ѳрдѣж пѣшашкѣ кашмын пѣркѣжѣм тидѣ ак анчыкты ма?”

Ти сѣмѣнь сирѣмѣш нѣмаланѣт ак йѣры, самынь сирѣмѣш ылѣш. ѳрдѣж пѣшаш кѣмѣштѣ колхозылан вѣлѣ пѣркѣ пумашым ужѣш. ѳрдѣж пѣшаш кѣмѣштѣ пѣркѣжѣ (пользыжы) колхозылан вѣлѣ агыл, социѣлиستي-чѣски промыслѣностылан кого пѣркѣ ылѣш. Стѣтѣ сирѣшѣй ѣшкѣок сирѣ, тѣнѣ, 1931 ин промыслѣностылан 10 мѣлион ровочѣй кѣлѣш, манѣш. Промыслѣностылан ровчѣйвлѣм пумы дон колхозылан вѣлѣ агыл пѣркѣм ѣштѣнѣ, когонжок социѣлистичѣски промыслѣностыланѣт пѣркѣм (пользым) мѣ ѣштѣнѣ.

Промыслѣностылан пѣлшѣн, про-мыслѣностыым дѣктѣлѣн, колхозланѣт ѣлѣш куштылгы, йѣжо лиѣш.

Социѣлистичѣски промыслѣносты виѣнмѣжѣ сѣмѣнь, кушмыжы сѣмѣнь колхозылан шуқырак машинѣвлѣм, тракторвлѣм, ѣгѣ-йѣрѣн пышкыдѣм-дѣшѣшлык ѳдѣрвлѣм шуқы пуѣн кѣрдѣш тѣнгѣлѣш. Мѣ икѣжѣк иктѣ-лѣннѣ пѣлшѣнѣ: промыслѣносты колхозылан, колхоз промыслѣностылан. Икѣжѣк иктѣлѣн пѣлшѣн вѣлѣ, йѣлѣрѣк социѣлизмым ѣштѣн шоктѣнѣ.

Стѣтѣ сирѣшѣй пѣшѣ тѣр гишѣн самынь сирѣ. Пѣшѣ кѣчѣм ѳксадон жѣплѣш шѣдѣ. Колхозышты нѣмахань пѣшѣ тѣр (зарплата) укѣ. Тѣхѣнь шамакшат колхозышты лишѣшлык агыл. Колхозышты пѣшѣ кѣчѣ тѣрѣм ѳксадон ак шотлѣп. Колхозышты ма улы пѣркѣжѣм (доходым) пѣшѣ кѣчѣ шотдон пѣйылат. Ма улы пѣркѣжѣм, кугижѣншѣлѣн пумы гѣц пасна, фондвлѣм ѣштѣмѣ гѣц пасна кодшы, пѣркѣжѣм (доходым) колхозныквлѣ лшты пѣшѣ кѣчѣшотдон колхоз пѣйыла Кѣ пѣшѣм йѣжон дѣ шуқы ѣштѣн—тѣдѣ пѣркѣжѣмѣт (доходшымѣт) кин-дѣм молы, шуқы плучѣйѣ. Кѣ пѣшѣм худан—дѣ чѣдѣм ѣштѣн, тѣдѣ чѣдѣм плучѣйѣ. Кѣ нѣмѣт ѣштѣдѣ, тѣдѣ нѣмѣт ак плучѣйѣ.

Стѣтѣ сирѣшѣй ѳрдѣж пѣшаш кѣш кѣлѣш манын вѣлѣ сирѣ. Ма сѣмѣнь, кыцѣ, кышкы колтымыла, колхозышты кыцѣ ровотам ѣштѣн, шуқы ровочѣйвлѣм утыкташ лиѣш, тѣдѣвлѣ гишѣн нѣмѣт сирѣдѣ, тѣдѣ-влѣ гишѣн мѣ анчыкыла сирѣнѣ.

Колхоз гѣц ѳрдѣж пѣшаш кѣмѣ гишѣн йѣунын 1931 ин СССР ЦИК дѣ СНК йѣри дѣкрѣтѣм лыктыныт дѣ Сталин тѣн хѣзѣйствѣннѣквлѣн по-гынымашты (совѣщѣнышты) ти гишѣн попѣн. ѳрдѣж пѣшашкѣ колтымаш кого пѣшѣ ылѣш: хѣзѣйствѣннѣй вѣлѣ агыл, политичѣски пѣшѣ ылѣш, сѣ-дѣндон йѣри дѣкрѣтѣм лыкмы дѣ Сталин тѣн ти гишѣн попѣн. Кѣзѣйт мѣлѣннѣ ровочѣй силам сола дон хѣ-ла лшты пѣйылаш кѣлѣш. Колхозы-влѣштѣ шуқы ѳдѣмвлѣ ылыт, промыслѣ-ностылан шуқы ровочѣй кѣлѣш. Сѣдѣндон колхозы гѣц ѳдѣмвлѣм ѳр-дѣж пѣшаш шѣжѣ дон тѣлѣм вѣлѣ агыл, кѣнѣжѣмѣт, шошымѣт молы колташ кѣлѣш. Промыслѣностылан ровочѣйвлѣ и кыт мычкѣш кѣлѣш. Шѣжѣ дон тѣлѣм вѣлѣ колтѣн, про-мыслѣностылан кѣрѣл ровочѣйым ситѣрѣн ана кѣрдѣт.

ѳрдѣж пѣшаш колташ пасна камѣ-сым колхозывлѣштѣ айырымыла, ти пасна камѣс ѳрдѣж пѣшаш колты-маш пѣшѣм виктѣрѣшѣшлык ылѣш. ѳрдѣж пѣшаш колташ планым ѣштѣ-тымѣлѣ, пландон колтымыла. Икѣш планым ѣштѣмѣкѣжѣ мѣзар ѳдѣмѣм ѳрдѣж пѣшаш ик и кыт мыч колтѣн кѣрдѣш. Тѣ планѣш колхоз анчыкты-шашлык ылѣш. Тѣлѣц пасна, ѳрдѣж пѣшаш колтым анчыц, договорым хѣзѣйствѣннѣй прѣдприѣятѣвлѣ дон (фѣбрикѣ, завод дон моло) колхоз ѣштѣ, договор ѣштѣдѣ колтымыла агыл. Договорым ѣштѣн, пѣшаш кѣ-шѣлѣнѣт дѣ прѣдприѣятѣлѣнѣт йѣжо. Договор ѣштѣдѣ ѳрдѣж пѣшаш кол-тым ѳдѣмвлѣ кыш кѣлѣш кѣйт: колтым вѣрѣш ак кѣп, ѣль каштыт-каштытѣт мѣнгѣшок токышты толыт. Тѣнѣ 1931 ин, Облколхозсойуз, договор ѣштѣ-дѣ 22 ѳдѣмѣм Кузбассыш колтѣн ылы. 22 ѳдѣмѣштѣ 6 ѳдѣм вѣлѣ вѣрѣшкѣ миѣн шон, молжы Пѣрмѣ алаѣш лакѣ-мѣнѣйт, кыдыжы токышты мѣнгѣш толыныт. Ти 22 ѳдѣм контрольный цифѣрдон колтым ылы, договорѣ колтымыдон контрольный цифѣрѣм

Облаколхозсоюз ёштэн шоктыдэ. Ти гишан тэвэ Кузбаслан кэрал ровочыйым ситараш палшэн кэртэлна. Тидьим шаналтэн, ордьж пашаш договор ёштэн дэ план вьёзду колтымыла. Договор ёштэн колтымыкы, ровочыйвлалан корны тарьим, суточный манмы предприйаьти тьла, дэ ватьёрымат мимькок пуат. Договорым срок пьтёмаш кь ровотайа, тьдй льготывлам плучайа, кь договорын срок пьтёмаш мьнгэш толэш, тьдй ньмахань льготымат ак плучайы.

Шуку гьц колаалтэш: ордьж пашаш колташ уты эдэмвлажьй укэ манын, колхозывлэ попат. Тэхэнь попомаш кулакын шайа ьлэш. Ордьж пашаш кэмашьим кьцэ гьньят пьжгайынэштат, тьнгэ попат. Тьнгэ попомашвлалан йажо тькьбим пуаш кэлэш.

Тэне ма область йьёр 63 колхозым анчэн каштынна. 63 колхозышты, ик колхозыштат цила эдем пашам ёштьдэлыт. Шошым, икиаш удьим вэрэмашть, ьдьйрэмашвлэ 15% гьц 40% йактэ вэлэ пашам ёштэньйт, пьэргьвлэ 60-80% йактэ ёштэньйт. Каньжьим кьрма паша годым ьдьйрэмашвлэ 70-90% йактэ ровотайэньйт пьэргьвлэ—80-91% йактэ. Молжы шошым 60-85%, ьдьйрэмаш 20-40%, пьэргь каньжьим—10-30%, ьдьйрэмаш 9-20% пьэргь—ровотайьдэлыт.

Ти цифрвлэ мам анчыктат? Тидьйвлэ колхозывлаштьй уты ровочый сила улым анчыктат. Ёндэ колхозышты ордьж пашаш колташ уты эдем укэ манаш лиэш? Акли. Цифрвлэ мьнман ак алталэп. Тидьй лачок ьлэш. Тэне эчэ шуку колхозышты паша йажон кэтэ. Пашаш сдэльциньй манмым пьртыдэлыт, шуку колхозышты паша нормым ёштьдэлыт, кьды колхозышты нормым ёштэньйт гьньят, утла изи нормым нэлыньйт. Шуку колхозышты пашашкьй тьнгаштьрёмашьим пьртыдэлыт. Тидьйвлэм цила пашаш пьртымыкы, эчэ шукурак эдем ута, тьнэм эчэ шукуракым ордьж пашаш колтэн кэрдьня.

Анчэн каштынна 63 колхозышты 21 колхозышты вэлэ сдэльциньым пьртэньйт, паша нормым 38 колхозышты вэлэ ёштэньйт, тьнгаштьрёмашьим 10 колхозышты вэлэ пьртэньйт. Кьды колхозышты паша нормым

ёштэньйт гьньят, нормышты утла изи ьлэш. Шамак толшы, шагалац; йуж колхозышты нормым кэчьй мычкэш 0,25 гам вэлэ нэлыньйт, мол колхозышты тэхэнь имньидонок, тьхэнь плугдонок, тьнгаштьрэн паша ёштьймьштьдон, кэчьй мыч 0,75-0,85 га йактэ шагалэньйт. Мол пашаштьт тьнгэок. Кьды колхозышты, пашашкьй тьнгаштьрёмашьим пьртэньйтат, тьштэкэн паша лэкмаш (производительность труда) кушкын миэн.

Паша нормым изим нэлаш, аккэл, изи нормы нэлынь колхозлан толкан агыл, колхозньйквлаланьт пользы чьдьй. Мазар пашам тьнгаштьрэн ёшташ лиэш, тьхэнь нормым нэлыньла. Цила пашалан ти сэмьнь нормым ёштьймьла, тьнэм вэлэ колхоз паша йажон кэаш тьнгэлаш. Нормым ёштьймькьй, нормы шотдон баланс труда манмым ёшташ кэлэш; мазар эдем ик и кьт мычкэш колхозышты паша ёшташ кэлэш, мазар ута, тьдй шотлэн лыкмыла. Уты эдемьимжьим, договорым ёштэн, ордьж пашаш колтымыла. Баланс трудам колхозывлаштьй вэлэ агыл, Райколхозсоюзлан дэ Облаколхозсоюзыланат, отдьэл труда дон икварэш, ёшташ кэлэш. Тьнэм вэлэ промышльэностьлан ровочый силадон ма палшэн кэрдьня.

Баланс трудам 63 колхозышты, 3 колхозышты вэлэ ёштэньйт, 60 колхозыштыжы ёштьдэлыт. Толшаш ин цила колхозышты баланс трудам ёшташ кэлэш. Аньцок мазар эдем колхоз пашалан кэлэш, мазар эдемьим ёрдьй пашаш колташ лиэш шотлэн нэлыньла.

Вургьмла вэкьй лывшалтшывлэ вэлэ колхозышты уты эдем укэ маньт. Тэне мьнман областьна йьёр ик и кьт мыч, 120-250 кэчьй вэлэ ик эдем пашам ёштэн, мол 116-246 кэчьжьй ровотайьдэ эргэн. Тидьй мам анчыкта? Тидьй уты эдем улым анчыкта. Пашам йажон колтымыкы, сдэльциньым, тьнгаштьрёмашьим молы пьртымыкы, тьнэм эчэ шукурак ута.

Эчэ мьнман колхозывлаштьй шуку пашалан йарал эдемвлэок пашам ак ёштэп. Азан вэтьйвлэ шуку колхозышты пашам ак ёштэп. Ньньй пашам ёштэн кэрдьштьй манын, колхозышты дэтьясльым дэ дэплоцадкывлам

көрөк мада пачаш келеш. Кыды колхозышты азан ваты 20 улы гынь, көчөбүн 20 эдем пашаш ләктүн аккэрт. Тылзбыштыжы (кәнбим көчө гың пасна) 520 көчөбүн иини йамдат. Кәнбиж гачыжы—2600 эдем көчө йамеш. Дәтучрәждәнбывләм бшштөмбөкө, тинәр көчөбү такеш ак йам. Тинәр көчөбшштө мазар пашәм бштәш ливәжы?

Пашә вөрәмәшты, хыт ма дә, иквәрәш качмашым (обществән. столовыйым) бштөмбөлә. Тидәт пиш шуку пәркәм пуа. Шамак толшы, колхозышты 30 тома, 30 томашты ирок, вады йбидә качкыш йамдөблөмәшөш, камака олтымәшөш, 2 цаш әртә гыньят, 60 цаш көчөбүн йамеш. Тылзбышты (кәнбим көчөбү гың пасна) 1560 цаш йамеш, кәнбиж гач вың тылзбышты—7800 цаш йамеш. Көчөбү шот дон (көчөбү мыч 10 цаш ровотайән) 780 көчөбү йамеш. Дәтучрәждәнбывлә бштөбидә дә иквәрәш качмашым бштөбидә, кәнбиж гач 3380 эдем көчөбү йамеш. Тәвә кышакән уты әдәмвләнә йамыт, тәвә пашәм бштән мыштыдымашна махань әксөбөкөбүм канда. 63 аңчән кашмы колхозышты дәтучрәждәнбывм 27 колхозышты пачыныт, общест. столовыйым 10-колхозышты вәлә пачыныт. Аңцыкыла ти төрсөбөбүм төрләш келеш.

Әчә шуку колхозышты пашәлән йарал әдәмвләм самынь лыдыт, шотайат. Ик колхозышты, пашәлән йарал бдөрәмәшөбүм 18 иәш гың 45 иәш йактә шотлат, пүәргөбүм—18 иәш гың 50 иәш йактә. Вәс колхозышты бдөрәләшөбүм 18-50 йактә, пүәргөбүм—18-55 йактә. Кымышышты—бдөрәмәшөбүм 16—50 йактә, пүәргөбүм 16—60 иәш йактә шотлат. Шуку колхозышты шуку сәмбөн шотлат. Ти сәмбөн шотләш шуку эдем йамын, пашәдә кодыт. Ти сәмбөн шотлатат, колхозвлә уты әдәмнә үкә маныт.

Пашәлән йарал әдәмбим иәш шот дон шотлымыла агыл, 16 иәш гың күшкылә пүәргыгә, бдөрәмәшгә пашәм бштән кәртшөбөжөбүм шотлымыла. Бшкәөк шаналтыда доко, кыдыжы

хворой әдәм 30 иәшөк пашәм бштән аккэрт, вәсөбөжө 70 иәш гыньят, здрова ыләш гынь, кәртмөбөжөбүм бштән кәрдәш. Сәдбөндон иәш шотдон шотлаш ак ли. Пашәм бштән кәртшөбөжөбүм 16 иәш гың күшкылә циләлән пашәм бштөбөктәш келеш. Пашәм кәртмөбү шотдон пумыла.

Цилә күшнөбү сирөбөбөбүм шаналтән нәлбөн, цилә тидөблөм бөбөшөш пүртән, колхозышты пашә йажон кәшөш төбгәләш, халаланат—рочөбөбү силәдон палшән кәрдөбүнә. Öрдөбөж пашәм бшнәм тәнәшөбү дорц 2-3 пачаш шуку колтән кәрдөбүнә. Тәнә шуку колхозшы öрдөбөж пашәм ик әдәмбөмәт колтыдә. 63 колхозышты öрдөбөж пашәм колхоз вәлә колтән, молжы колтән кәрдөбүт гыньят, колтыдәлыт. Шуку колхозшы öрдөбөж пашәм кәмбөбү гишән дәкрәг лыкмымат ак пәләп. СССР ЦИК дә СНК-н дәкрөтөбөж цилә колхозышты лыдмыла, пәлөбөбөлә, тшнәм колхозвләшты öрдөбөж пашәм колтымашым виктәрәш куштылыгы ливәш.

Öрдөбөж колтым вәштарәш кулаквлә пыт крәдәлөбүт. Цилә сәмбөн ти пашәм пыжгайаш цапат. Кулаквләлән йажо тькыбөбү пумыла. Нөбөнбүн попымаш сола дон халам айырымаш ыләш. Мазар шуку öрдөбөж пашәм колтәнә, промышләннөштылән тшнәр шуку палшәнә, тшнәр шуку промышләннөшты мәләннә палшән кәрдәш.

И. Беляев.

Редакци гың: Бөләйәв йарыдымәш лыкмы: „Öрдөбөж пашәм колтымашым у сәмбөн видөбдә“ лөбмән статъям, 1931 ин ийуль 15-аш, 13 №-р „Большөвик“ журналыштыш Рөвзинбүн статъя вөләш сирөбөбөбү. Тшштәкәнбш фактвлә сәмбөн бшкә районналар йарал фактвләм нәлбөн аңжыктымы. „У сәм“ статъяшты öрдөбөж пашәшкөбү кәнбөбөжөбүм колташ ак кәл манын сирөбөбөбү агыл. Шөбөжөбү дон тәл пашә шон шагалынытат вәлә, кәнбөбөж пашә гишән кәләсөбөбү агыл. Бдөрәмәшвләм колтымаш гишән сирөбөбөбүмәшнәжөбү самыньөш толәш.

Тумәр—Йошкар-ола

Пәрви, Миколай кугижә годымәт, мары сәндәләйкнәжы гынь лач мөскә лыкок ылын, манаш лиэш.

Лачокшымок йә, мана ылын вара? Фабриквләм атат уж. Заводвлә укә дон иктә.

Льәсопилкйвлә ылыныт дә нинь-жәт шотым ситәрәш вәлә йштймбй ылыныт.

Смольы йоктарым йәмвләжым заводвлә манаш ак ли.

Кйртньи корным моло омынәшәт ужтәлына.

— Мары халыклан тйтәок йара, машанәнбт...

Тошты йлбймәшбйм йал лйвәкбйнә йштйшнә. Кйзбйт махань-шон заводвлә Маробластьәшнә стройалыт. Кйртньи корнына улы. Йыл-ымбакы кә доко, шишкәлтән-шишкәлтән вәлә колтат, паровозвлә шйргбй лодонәт кыдал кәйт.

Тумәрйштйш кйртньи корнынә, шукаш агыл, Йошкар-ола корнынә дон уштарән шоктымы лиэш. Ти корныгы гынь мälәннә пишок кәрәл ыләш, мәнмән промышльәнәшть пәшәнә м когон йонгәштәрән колта, эконмикйнәм анзылта.

Бйшкәок шаналтәмәдә, йә:

Махань шон хәдйрвләм тоқына кандаш, торцынна брәйбйшкбй колташ канбйжым вәлә шулды корны улы—проходдо колтәнә. Тйнәмжәт эчә, Йошкар-олашкы колташ шагала на тыр, корны пиш когон кужемәш; Азәрәй йактә 200 километр кәмбйлә дә тйшәцбйн 150 км нәрйк—циләжбй 350 км кыдалмыла. Кым пайат угла корны кужемәш.

Тәлбймжбй гынь утлаок худа. Ньгышкы кәаш. Проходвлә укә, кйртньи корнывлә йактәжбй мбндйр.

Махань шон кәрәл хәдйрвләм кандаш шәргәш шагаләш. Колташат йонән агыл. Сәдбй гишәнок вәлә вәт, йурньи кавашты заводын, „Комуньист“ стьокла заводын дә молынжәт йштән пиштбймбй выжалышашлык йдйрвләжбй

тәл гач, пыроход корны лимәшкбй, кй-ят, оборот йштйшәшлык оқсам кычән урдат. Циләжбй иктә 5 мбйльион тәнгәш брдбйшкбй колтышашлык йдйр-вләм и йбдә вычыктән урдәнә.

Тәнгәлә оқсам кычән урдымәш, мälәннә пиш когон увиткә лиәш.

Бндә ти корны лимбкбй, пиш йажо лиәш. Тумәр станци гыц крузән-крузән, хәдйрвләм цилә вәрә, колташ лиәш; йдйрвләм кандымаштыжәт пәшә когон куштылга. Айыртәмбйжәк Маргрәсбйм*) стройымашты дон кого палшыкым Тумәр—Йошкар-ола кйртньи корны пуаш тйнгәш.

Тумәр дон Йошкар-ола ко кйртньи корны 2 мбйльион дә 65 тйжәм тәнгәш шагалышашлык. Кәдә тйжәм тәнгәш вәрвләм эртбйшәш корныжы тәхән гыц тйнгәлбйнәт, Рәк: Тумәр станци кйжбй Тумәр—Мәләзимйәр тупикышкбйшәцбйн, Кучкышадар корнок кәә. Тйшәцбйн, Кучкышадар колташкыла, угыц стройым корнә кәә; Кучкышты 3 льәсопилкы улы. Тйшәцбйн Йошкар-ола кантонын 54 солам эртә. Йошкар-ола гыц Москва-Азан корнышкы ләктәләнәт, Совәт Союз йбйрбйм-йбйрвәж кыдалышташ лиәш.

Ти корны мычкы кәчбйн 120 вагон нәрйк мбнгәш анәш кашташ тйнгәлбйт. Кым товарный пойәзд кәаш тйнгәләш, кымыт-толаш тйнгәләш: тишәц пасна, ик пойәзд пассажирвләлән лиәш.

Тумәр дон Йошкар-ола ко корнынә донжы мам вара шывшаш тйнгәлбйнә?

Шйргбй хәдйр гыц паснаок, 500 тйж. тонным (30 мбйльион пудым) и йбдә шывшаш тйнгәлбйнә.

Шпал, аңа, смольы, тигйт, кавашты, охоньцә, кустарвлә йштбйм хәдйрвлә, киндбй, качмы, йумбй, чимбй хәдйрвлә моло—циләгәок ти корнын дон толаш-кәаш тйнгәлбйт.

Ти корны сәндәләйкнәм когон йлбйжтән колтышашлык ыләш. Кйзбйтәт Мары сәндәләйкнә пәрвишбй гыц когон вәшталтынат, анзыкыжым эчә когон вәшталтәш. Совсәмок вәс цйрәән лиәш. Тй цйрәжбй—социализм цйрә ыләш...

Ар.

*) Маргрәс гишән толмаш Мәргурналәшнәй йори статья м сирәнә.

Ыштышашлык кого пашавланә

(РАПП пльэнунын пашажы гишән)

Дэкавр тьлзәй 2-6 кэчывлә лошты РАПП-ын *) экстранный пльэнуум лин. Тишты кок пашәм анжән тьшлән ләкмй: РАПП пашәм вәс сәмьнь сәрләмәштыш задачи гишән дә тэатр пашәштй РАПП-н задачижы гишән. Пытәриш пашә гишән докыладым Авәрбах ыштән. Тидын докладшы паштәк пиш когон кәрәл рэзольүдым лыкмы. Сәк пьтәриок РАПП пашәштыш самыньвләм ти рэзольүдышты анжыктән мимбй.

Махань самыньвлә вара?

Кызытшы жәпйиң цилә пашәмок у сәмьнь ыштымбйлә. РАПП тиштәкән пачәш кодын миән. Самокритикй кәрәл сәмьнь шәрлйдә. Пашәжымәт камандывайымыла ыштән, тымдән куштымаш сәмьнь пашы видымәш укә ылын. Партьын шүдымәшвләжым ыштән шоктыдә.

РАПП-ын ыштышашлык пашәвләжй пиш коговлә ылыт. Цилә пашәжымок большәвиквләлә ыштышашлык. Кружок постол РАПП-ым цилә прольэтар писәтбйвлә пырыман кого организацишкй сәрәл колтымыла. Прольэтар искусствын цилә фронт мычкок, парты ажәдмй корныдон ти организаци пашәм видән шалгышашлык ыләш. Писәтәвләм тымдән куштымашты, пашәштйм тәр видән мыштымашты кәрәлтәок тиды пашәм ыштышашлык.

Пашәм тәнгәлә у корныш вәштән колтән вәлә, РАПП-ын пашәжй пачәш кодаш ак тьнгәл, социализм фундаментым ыштышы прольэтариат дон иктөрәш лин кәрдәш. Кызыт социализм стройышы сәндәлыкнә пиш когон анзыкы кән колтән вәт. Кәләсәнәт мыштыдымы кого фабрик, заводвлә угың стройалтыт. Сола хозайствы социализм корнышкы ванжән кән. Культура рэволюцият пиш

*) Российская ассоциация пролетарских писателей.

шәрлән колтән. Тәвә ти анзыкы кән колтымашвлә лит'эратур пашәштәт, искусствывыштат анзыкыла кәаш тергәт. Прольэтар искусствы—большәвик сәмьн кого искусствы лижы, Маркс—Ләньин—Сталин шанымаш (идея) күкшыңаш вәрыштй тиды лишәшлык ыләш. «Лит'эратур пашәштәт магнитострой лишәшлык» манмы партыин лозунгыжым бйбймәшкй РАПП пыртән шоктышашлык ыләш.

Писәтывлән пашәм йөндәрймәшты, нбнбн пашәштышты палшымашты, писәтбй кадрвләм (айыртәмьнжок ровойчвлә ло гың) йәмдбйбймәшты, пашәжым РАПП пыт виәндән колтышашлык ыләш. Ти пашәвләм у сәмьнь сәрәл колтымыла. Писәтыввлә лошты тәнгәштәрән пашә ыштымәшым, лит'эратур пашә тымәньмәшым дә мол гыңәт анзың, лит'эратуры тьэорим дә политикй тымдымаш пашәм когон тәрвәтән колташ кәләш манын, РАПП-ын пльэнуумжы рэзольүдым лыктын. Ти пашәвләм ыштымәшты самокритикым пиш когон шәрән колташ кәләш.

Комсомол лбмдон Косарәв попымы шайа бйләң, РАПП пашә кәмәш гишән тилошты тәрвәнбйшы дискусси лимәцәш, РАПП-ын самыньвләжй шуку бйкй ләктынбйт. РАПП-ын пашәжым комсомол йарыктыдымаш лачокәш толәш. РАПП пашәжым у сәмьшкй мылын вәштән чбнь видбйдә.

Комсомол докыла РАПП мәлбн шагалшашлыкым, РАПП дон комсомол лошты пурын, ик ышын пашә ыштәш кәрәлбм ти дискусси пишок раскыдын анжыктыш.

Пашәжым анзылтән колташ манын, цилә—изи, кого самыньвләжбгә—РАПП ышкә корныжй гың итырайән лыктын шоктышашлык ыләш—манын пльэнуум рәшән. Ик самыньәт тыхәләок кодымы лин аккәрдт, циләштбмок тьшлән пачкән мимбйлә.

Тьэорим видымәшты пашәжым у сәмьнь сәрәлмәшты, РАПП-ын сәк кого пашәвләжок тәвә маханьвлә ылыт:

Тьэори пашәм пыт тымәнь кәрдышты манын, писәтыл кадырвлән уты пашәм (нагрузкым) пумыла бнжй ли.

Литературышкы пыртышашлык фактвләм пыт тымәнһ, пәлән шомыкы ижи пырташ лижи.

Тьэори пәшә тымәнһмәш план сәмһнһ кәшәшлык.

Самокритикһм пыт шәрәш кәләш, тһнәм вәлә литьэратур пәшәшкһ куанғамшым пырташ лиәш.

Критикһ раскыды лишәшлык.

Ти пәшәвлә, циләгәок, «Парты сәмән вәрц, Ләнһин тымдым сәмән тьэори вәрц» манһмь лозунғ корһышкы ванжән кәшәшлык ылыт.

«Литьэратур пәшәштәт Магнитогорск лишәшлык» манһмь лозунғым бһштән шоктынәнә гһнһ, литьэратурнан сһләнһ сәмжһм (художествәнностжым) йажо гһцәт йажом бһштән шоктышашлык ылына. Ти лозунғ вәрц кһрәдәләшәләнән, социализм строймаш жәпһн лин мимәшвләжһм, комунизмән пәшә вәрц кһрәдәләшһ гәройвләжһм литьэратур пәшәштһнә анжыктән шалғышашлык ылына.

РАПП-ын литьэратуры-политикһ пәшәжһм РАПП-ын пасна чльәнвләжһ вәлә агыл, ти организациштһ шалғышы цилә чльәнвләжок видһшәшлык ылыт, манһн пльәнум кәләсән.

Литьэратур пәшәшкһ буржуазы шанымаш пырымаш вәштарәш пиш пыт кһрәдәләш кәләш. Рәдәкцивләштһ дә журналвәштһ пәшә бһштһшһ РАПП чльәнвлә пәшәштһ гишән отвәт пумашым когон тәргәш кәләш.

РАПП-ын пәшәжһ парты сәмән лишәшлык, РАПП пәшәшкһ парты лоғһц кадрвләм пыртымыла дә РАПП-ын цилә пәшәжһмок парты организацивлә кһрәдәләш контролирүйән шалғышты.

РАПП-ым писатһйәвлән пәшә коллектившкһ сәрәл колташ кәләш.

РАПП пльәнумын рәшәнһйәвләжһ литьэратур пәшәм у сәмһнһ видһмәштһ, пиш шәргәкән ылыт. Кырык Мары писатһйәвләлән тидһм пыт йшһндәрән шалғаш кәләш. Мәнмән пәшәштһнәәт шуки самыньвлә лит.

Самокритикһ дә критикһ пәшәм мәләннә пыт шәрәш кәлнәжһ. Ти пәшә мәнмән һымат бһштһмһ агыл. Ти пәшәм тәрвәтдә, литьэратурнам анзыкыла колташ пиш йасы лиәш; иктһ-вәсһ писатһйәвлән самыньвләм анжыктыдә, тһшлбдә, кыды писатһйәвләнәвләжһ самынь корһышкәт пы-

рән кән кәрдһт (әнһәт пырәнәт кәһйт?).

Социализм строймаштыш гәройвлә анжыктымашым нәлшәш гһнһәт, ситһдһймәшнә кәйәш. Тәхәнһ гәройвлә мәнмән литьэратурышты анжыктымы агыләп әчә. Кырык Мары писатһйәвлә дон тидһ гишән попәтәт, кидһштһм вәлә шалалтат:

— Гәройвләжһм тағыштакән моат... — маныт.

Лачокок һинһм моаш ак ли вәл? Ма, мә доһнажы социализм строймаш пәшә ак кә гһцә? Колхозвлә ак бһштәлтәп? Шһргһ пәшә план вәрц кһрәдәләмәш укә ма? Кыштакән кһрәдәләмәш улы гһнһ, гһштәкән гәройвләәт улы. Культур фронтыштыш учитьйәвләм нәлһмәдә. Кыдыжы, кәнәлтәшәт ак йәрсһ, йидәт-кәчәт пәшәштөк: кәчһ мыккы тымда, вадәш собранһшкы кәә, колхоз пәшә гишән попа, колхозышкы пыраш үжәш, токыжы миә, гһштәт пәшә выча—пиш кого кәрәл пәшә бһштәш сәльсовәт гһц үжәш коләнһт. Тһшкәт учитьйәл кәә, токыжы толтәок, прамой качә —йүтәок пәшәм бһштән каштәш... Сәтәм шагаләш—әчә тымдыдә ак ли. Вадәш әчәәт погынымаш, засәданһн, конфәрәнцһ...

Пәшә вәрц, социализм вәрц тәнгәлә пыт кһрәдәләшһ гәрой агыл ма? Шһргһ пәшәштһ йәлвлә гһц кок пай, кым пай пәшәм пһсһн бһштһшвлә гәрой агыләп ма? Партицивләм комсомольцивләм нәлһмәдә—һнһнһ лошты гәройвлә чдһ гһцә?

Гәройвлә улы. Нинһм моаш лиәш. Тусарән вәлә мышташ кәләш.

Социализм строймаш пәшәнәмәт анжыктымаш укә. Кырык мары литьэратурынам лыдатат, строймашна һымат ак вазалт, Тидәт кого ситһдһймәш.

Кадыр йәмдһйәмәштһ гһнһ утлаок пачәш кодынна. Писатһыл кадырна мәнмән пиш изи. Ти пәшәм кызыток тәрвәтән колташ кәләш. Кружоквләм бһштән-бһштән, кадрвләм йәмдһләш тһнәлмһлә. Ти кружоквләштөк литьэратуры тьэорим тымәнһмһлә, тһ пәшә лошток йәлмһнә гишәнәт корһнам виктәрәш тһнәлмһлә...

Ти кого пәшәвләштһ изишәт пачәш кодыла агыл, пәшәнәм кыцә кәртһн анзылән колтышашлык ылына

Бидырамаш аык

Сөрымыштым Ыштэн Шоктэвок.

I

Бидырамашвлалэн ирык пумым Тратон Иван чотэш ак пишты, тиды торок попа:

— Бидырамаш—эдэм агыл,-манэш. Марывлэ тидым советышкы прэдсэдатылэш шагалтэнитат, тиды пушэ вэлэ нэржым күшкы лүктэ. Бидырамашвлэ тидын докы мам-шон йадаш миятат, Иван ныйым мыскыла вэлэ бак. Икәнәк, Миконор салтак ваты советышкы миәнәт:

—Марэм гыц айырлынәм, манэш.

Коты сыйзәжым цылик Ыштәнәт, Тратон Иван йыра вэлэ.

— Махань мары тйланәт кэлэш? —манэш.

Миконор ваты шьдэшкән сьгырәлэш:

— Йылмәтдон ит подымакты-манын колта.

Прэдсэдатыл ылам манын, Тратон Иван мам шана, тидым попән кәрдам машанән. Бидырамашвләжы гынь, тидын анцылны ик йукумат бинчышты лыкәп. Прэдсэдатыллән цилә лиэш манын, Миконор ватым тиды элтәлбнәжы ылы да, салтак вәтәт, вьц парньан лапажыдон шалахай шьйргыжым—тшон! Тратон Иваным савән колтыш. Тидын сыйзәжы гыц тылипвлэ вэлэ ләктын кәмблэ чучы. Йал лывәл сәдырәят йрзәлт кәш машанәт. Потыкя! Кынам тиды ылын вара?.. Прэдсэдатылым бидырамаш савән колтән!

Иван вәс йукдон попа:

— Мыйнь. манэш тыйным судышкы пуэм: малын мыйным служба паша годым орландарышыц!

Миконор ватыжы манэш:

— Пу, пу судышкы. Мыйнәт тыйнь вькәт жалвым пуэм. Тыйнь докәт ужаш толынам ма, мыйным советышты элтәлбнәт?!

2

Тратон Иванлан йангәш пиш йасын чучын. Кәчы мыч намыс гыц шьйргыжы цожгыжы. Шана-шана дә йшкыланжы йшкә попа:

— Тәхәнй пьсы ватывлэ дон пижәдылэш ак кәл. Тырыраквләм айы-

раш кәлэш, ныйны ик йукумат ак лыкәп,-манэш.

Кыравай Марья пишок тыр эдәм ыләш. Ныйгынамат ик шамакышат начальныквлә ваштарәш кәләсбдә. Советышкы толыат, прәсәдатыл докы торок миш.

— Мыйнбн марәм царай, тидым дон йләшбжәт ам тынгал...

— Ма вара?

— Пианьциә, томаштышым нымат ак шаны, йракажым вэлэ цопыргаш пәлә. Мыйнь гыцэм йадтәок усадьбынам выжалән колтән дә оксажым йунок пьтарән. Тиды толкәш толәш ма?

Тратон Иван йшкәят нәзәрвлә гыц усадьбывләм нәлбн. Пайан! Рәвольуди йактә старшинашты кок и каштын. Тиды йшкә дурәшыжы: Бидә мыйнь прэдсэдатыл ылам, мам шанәм, тидым Ыштән кәрдам. Цилә законвлэ мыйнь кидыштәм,“ манын шаналтышат, Марья вькы тураи анжа, лүдыктә.

— Тиды бидырамаш йәла агыл. Мары выжалән гыньы, ватыжы колыштшашлык, манэш.

Марья Иван гыкы сьгырә:

— Алталәт! Большевиквлә тәхәнй законвләм сирьдәлыт манаш.

Тратон Иван тьшәкән шьдәшкә колта дә тидәт саслаш тынгаләш:

— Ма, мыйным тымдаш толынат? Аль законвләм мыйнь ам пәлб, машанәт?!

— Ат пәлбш,—большевиквлә бидырамашвлалән ирыкым пуәнб; тыйнжы мәнмәм чотәшат ат гишты. Тиләц вара, тыйны прэдсэдатыл агыл, лач контржок ылат.

Тратон Иван пушэ вэлэ шьдәшкә.

— Тәхәнй шамаквләшәт мыйнь тыйным, Марья, рәстуйәм.

— Провыйән анжы:

— Мыйнь донәм тәнә попән кәрдат ма?

— Тыйнжы марывләм йуктәм кәрдат? Тырлы доко, йшкымәдымок эчә рәстуйәнә.

3

Тратон Иванлан йангәш пиш когөш йасы. Кәчы мыч тумайән каштәш:

„Вот чорт бидырамашвлә! Ныйн дон пижәдыл вэлэ, вырток тьурмәшкы вәрәштат. Ныйны гыц кыцә гыньәт айырлаш кәләш.“ манын шана.

Тумага, тумага—ныгыцаат айыр-
лэн, ытараат ак кэрдт, Цилэ вэцүн
чынгат. Худа пьцкэмьш пашавлэжым
дилэ палат. «Нэзэрэм пьзыртэ»
манмышты—цилэн йылымь мычашты.
Аракэ йун шьндьймэмжат—цилэн
ейнзэ андылны. Совет властэрым
вырсэн шумэмжат-цилэн пьцкэмьш
нырэн. Ватывлэ цилэн пашавлэжым
грамвлэм пылучайэн мэнэ, тьэльэ-
граманэт.

Пуэргьвлэ нинь гьцэ лучи ылыт,
жуки ак попэп, пачэньыквлэ гьцэ
лудьт. Ватыв лалэжым гьннь йылымь
штым ат сьдралы Пэрви, иктэ ватым
кычэтат, йьрэлтэ вэлэ ылы. Тэнэш
гьдын кычэт, шьргэт гьцэ савэн кол-
тат. Тэвэ большэвиквлэет махань по-
латкэм шьтэнэт!

Тратон Иван советьшты ойхьрэн
шынзэ.

«Кыцэ ватывлэм пьзыртымьлэ вэлэ?
—манын шана.

Ольцэ мычки токыжи кэмьжы го-
дымат ойхьра.

— Ньмахань почотат укэ,—ма-
нэш.

Анжа—Марьян пьрт кутанышты
ьдырэмаш цуца шалга: ажак ватывлэ,
салтак ватывлэ дэ маран ватывлэет
ылыт. Марьян марыжым чьнгат. Прэд-
сэдэтьлэбим ужын колтатат, саслат,
маньт:

— Тэвэш тидэт толэш!

— Айдаты тидьин вькы жалывым
пуэнэ!

— Вэржы гьцэт тидьим карангышаш!

Тратон Иваным йьрвэш әрэн ша-
галтат—анцыкылаат кэн ак кэрдт,
цакнэшят вэр укэ. Ыдырэмашвлэ пу-
ше саслаш тьнгальэвь. Маньт:

— Большэвик законвлэм тьннь
малан йылымьшкы ат пырты?

— Тьлэнэт мэ мадышвлэ ылына
гьцэ?

— Пудай пумагам, халашкы сирэн
колтэнэ.

Тратон Иван пужалт шьнцьин вэк
копа:

— Ма гишэн сирэдэ?—манэш.

— Тошты рэжимым кычэт—икты!
Аракэм йуат—кокты! Марывлэм ал-
талат—кымыт! Пэрвиш порэет ма-
шэнет мэ?—маньт.

4.

Советьшым вэс пачаш айыраш вэрэ-
мэ солмыкы, ватывлэ цангьвлэаок
логынэн шагальэвь,—ажак ватывлэш-
ты, салтак ватывлэшты, маран ватыв-
влэшты. Кум айырышаш? Марьян
марыжи попа:

— Тратон Иванымок айырышаш,
тэйдь привикньэн шок,—манэш.

Марья сьгырэл колта:

— Мэлэннэ тэйдь ак кэл!—манэш.

Цилэ ватывлэ иктэ гань:

— Ана жалайы!—маньт.

Пуэргьвлэжы йадыт:

— Кү вара тэлэндэ кьнэш,—ма-
ныт?

— Нэзэр йых гьцэ, большэвик кид-
кычышым мэ мона. Тэжэнь укэ гьннь
—Ыдырэмашым шьндэнэ. Со мары-
влэ дэ марывлэ—махань ти моды
вара? Тэ висэжы мьат кэрдьинэ. Ыды-
рэмашвлэ, марывлэм идэ айыры,—ны-
ннь әракэм вэлэ цопыргат дэ у за-
конвлэм шьцымь лывакы оптат.

Тратон Иванын йанжылэя пиш йа-
сы. Покшакы лэктэш дэ сасла.

— Тангвлэ, мьнньым идэ айыры,
мьннь ватывлэ дон ам ровотайы. Качы
ушман гьцэт большы нинь мь-
лэнэм йьрныктэнэт. Советьшкы мь-
тат, сьнзэетымат царгэн лыктыт, ма-
шанэт. Изи, акэл пашэшок отчотым
йадыт. Марывлэ гьннь йукумат ак
лыкэп, Ыдырэмашвлэжы тэргат. Тидь
йэла ма?

Ватывлэ ваштылыт:

— Тьурмашкы шьндьдымьнэ ги-
шэн йымым эчэ ыдыл! Пэрви мэ вь-
кьнэ саслашэт йажо ылы, ьндэ пэр-
виш порэет агыл вэт.

Тратон Иван тагыцэок вырсэн, шу-
дал шунэжы ылы дэ лудь. Ватывлэ
дон пиж доко, лачокок эчэ тьурмаш-
кы питьрэн шьндэт. Халашкы кому-
ньиствлэлэн сирэн колтатат, ньнньжы
вуй гьцэ ак ньялтэп. Самыньжы ти-
дын чьды агыл ситэ. Калпакшым
кымыкырак чишят, ватывлэ вштыл-
машэш шьдэшкэн, токыжи лэктын
кэш. Корныжи мыч ольэн шьвэн кэ.

— Тэвэ большэвиквлэет махань
ылыт. Ватывлэлэн ирыкым пуаш ли-
эш ма.

Старшина ылым годым вэлэ, почетшы махань ылы! Кызыт гынь, айкама йуаш ак ли, бшкэ сэмьнь худа пашам бштэш ак ли. Вэрэштшат шывал шбндэм бньэ! Тьурмашты шбнцбмь ак шо.

Совет прэдседатьыл гыц Тратон Иван лэктын кэш.

БШКЭ АЙЫРЫМВЛАДАМ ТЭРГЫ- ДА.

Ватывла Тратон Иваным совет гыц поктэн лыкмышты пиш толкэш толэш.

Мамман совет Россияшты государством труйыш халык бшкэ вктяра. Бшкэ айырымышты эдемвлэ гач вктярат. Ровочыйвлэ, нээр хрэсанвлэ средняквлэ советвлэшкы бшкымыштын дьэпутатвлэм колтат.

Айырымы годым, кыцэ нбны ровотайышашлык ылыт, ниньлэн наказым (шудьмашьим) пуат.

Дьэпутатым айырэн вэлэ эртышашлык ана ыл. Ниньин ровоташтым

анжаш, тэргаш кэлэш. Айырэн колтышывлэн наказыштым бльмашкы йажонпыртымашыжым анжаш, оролаш кэлэш.

Айырэн колтымы худан ровотайа гынь айырэн колтышывлэлэн отчотым ак пу гынь, наказыштым ак бштэ гынь, тьнам вэс пачаш айырымаш вэрэмэм вычаш ак кэл. Худа дьэпутатым совет гыц хытэ кынаमत мьнгэш карагдаш лиэш. Ти гишэн сола халык погынымашым вэлэ бштэш кэлэш. Погынымаштыжы кым пай гыц кок най шуырак халык погынышы вэлэ лижы.

Дьэпутат ак йары гыньы, погынымаш вэсым айырэн колта. Погынымашын рэшенбьжым сола советбшкы да рикбшкы колтымыла. Халашты карагдынэштэ гынь, хала советбшкы увэрим пумыла.

Худа дьэпутатвлэм мьнгэш каранден кэрдмь правам цила труйыш халык палышашлык да бльмашкы пыртэн шоктышашлык.

(Ньэвэров рушла сирьимь кныга гыц сарьимь).

.....

Погыжалтарэвы.

Сола вуйышты ныр тьрбшты школы шбнзэлтэ. Тэлым гыньы йара вэрбшты, цара вэрбшты ылэш манаш ак ли. Лэвш дон тьр пуалтэмжы йьрбим вашок тидьим арэн шон. Шьнбдымь мардэжлэн тькьлэлтэшат вэр кодтэ, тьрөк лэвш качэт чонэштэ.

Пуалтэм дон школ лээш вэлэ иккок вочык кымдыкаш цара вэржы кодын. Тэвэ тиштэжы вэлэ тькьлэлт кодшы мардэжшы тэ шьдб дон, тэ сусу дон шишка, мыра, мьгьра—цила статья пугайа. Шьнзбш школым цьтыртэнок цьтыртэ.

Школ изи кьдэжышты изи тылжы йылалта. Камака сага, кныга кидэ, ыжга шоналын, Мария Петровна, —тымдышыжы шьнзэлтэ тидь тэвэ вэлэ толын. Ёрвэзы, нэрэштэ. Магы ганьы цэвэр цьрэжым уштэ гыцын ыжга лошкы йьмькьтэ.

Тьдбн лыдыжы вуйэшыжы акат вац. Пу укэжок вэлэ ашэштэжы шал-

га. Сэльсоветыш каштынат йагылэм Тагачы колхозат пулан кэш бш ли.

Тэнтэ шанькалым нужвэцшок, бьдбьрэмашвлэ дон попэн анжаш ашэшыжы вазэш.

Бьдбш валаш цыцышы олымэшат кэчэлтэш—манмы шайа улы. Тидят сусу лин колтыш. Тагачок бьдбьрэмашвлэм погэн анжэм, маньин, тэрвэньш.

Мария Петровна пьтэри томаэшок шьнзбш полкым вэрэштэ. Тиштэкэн шайа гыц шайа бшкэ нуждажым шайышт пуш.

Бьдбьрэмашвлэ тиштэкэн: кыцэ пу укэ? Шьргбна йьрнэокыш, марывлэ ак кэп гынь, ма бшкэок кэня—маньэвы.

Кыды тидьим эчэ сьгыральэвэт, погынымашым пачэвы.

Тымдышын тьрвь вьржы ижы пырыш. Погынэн шошы йасыжым шьмжы вашшок погынышывлэлэн шайышт пуш.

Каньжым тымэньшаш—паша улы, тэдыжы—пу укэ. Кынам бньэ ты-

мәнһыбыла? Ма пйцкәмбшәш кодмы-нажок ситә, манын, цилән иктй ганы попәвй.

Иргодым бдйрәмашвлә бшкәок пулан кәаш лиэвй.

Иргодәш Мирон кугузан камака-жат олтыдә. Камака вбләц йалжым сәкәлтән, ронҗыж үпшбйм виктәрә.

Намысәтәт укә, вәтәдбйм пулан колтышыц манын, әргбйжбйм шудаләш.

Тьотбй, мбйһбйн әвәм вәлә агыл, Васлын әвәжәт пулан кән тама. Тагачы әтбәжбй бшкә камакам олтән дә, кидшбйм шокшы вбйтдон йылатән колтән, әзәжәт мәгбйрә манын, мадын кашы ыныкажат Миронлан попа.

Кычырик капка йук шакта Митбу, камака вбләц тбйргәштбйшәт, окһня анзык кыргыж миш.

Әвәм толәш, әвәм толәш,—манәш.

Портик—портик изи патьала тбйргәштбймбйжбйләок изи лапажым лоцик-лоцик сәвәләш. Утлаок сусу лин колтән.

Вадәш, Мирон кугуза докы пүлә марывлә тавак шыпшаш погынәвбй. Шоә Митри, Йамаш Павыл молы. Иваным тбйп бштәнбйт, мыскылат.

Тагачы вбйц возы пум кандәнә, иргодым эчә кәнә,—манәш вәтбйжбй.

Кышкы кәдә?—манын Иван шбй-дәшкәнок пәләштән колтыш. Тагачы камака олтыдәок, иргодым... Вара мам качмыла?

Йара, йара, вәтәтлән повыр лимә—йәлжбй маныт. Иргодым толмашә-шбйжбй пышкыдылан ырвалшаш вәлә, мам шбйнәт?—маныт.

Иван йашток өрбйн. Вуйжым сәкәлтбйшәт, шайакарәмжбйм ыдыралбы.

Иргодым пулан бшкәок кәйәм манһә, вәтбйжбйлән—сыкырым ырвалоқ,—манәш.

Иван вәтбй ваштыл колтыш.

Өркбй үшкүжәм! Тәнгәчок тәнгә маншаш ылы. Тагачы сыкыргә, кагыльгә лиәш ылы—манәш.

Иргодәш, тәнгәчшбй гбйцәт шуқы пум школыш кандәвбй дә, вәтбй полкы агыл ач—марывлә бшкәок каштыныт.

Тәнгә вәтбйвлә марыштын омыштым понҗжалтарәвбй, школыш пу шыпшаш тәрвәтәвбй.

В. ШОРИН.

Масан.

Корнышты.

Йоласалышкыла кыдалына. Нәнгәшбй марәмжбй колхозһык ыләш. Шайә мастарат, кәашәм йыкырака агыл.

Йакшар пандашыжым токәмлә сәрәләшәт, сәдок йадыштәш.

— Тбйгә гбйһ колхозышкы кәт? Казбйный пәшәдон? Киндбй йәмдбйләләш кәйәт вәкәт? Тәнгә мәнмән киндбйна пиш худан шачын,—манын колтыш.

— Пишок худан шачын гыцә?—манам.

— Тфу—тидбй шачмаш ма! Гәктар гбйц һбйл цәтһнәрбймәт постарыдәлна. Государствылан пуаш кәләшбйжым бшкәок пәләнә ыланжбй вәт... Укә гбйһ, мам пуәт...

— Укә, мбйһ вәт киндбй йәмдбйләш ам кә...

— Агыл? трактыр гишән бинә кәт?—Трактырым вычымәшкбй нәләнә ылыат, пбйтәри пуаш сөрәвбй, варажы цәкнәл колтәвбй...

— Волокита әптбйртә сәй?

— Тбйдәт агыл. Трактыр тәр оксатүлән кәртмәшнәм пбйтәри пәлән шокташ кәләш, маныт. Түлән шоктән ана кәрдт машанат, тама. Түләш лимбкбйжбй, малын вара түлбймбйлә агыл... Тау йымылан, киндбйна тәнгә шачтәок агыл, гәктар гбйц бндәкш цәтһнәр рәдбй постарәннә...

— Кыцә бндәкш цәтһнәр? Нбйлбйт вәлә манһыц вәт?

Цаклыдәок попалтән колтышы йакшар марәм өрбйн колтыш дә шукәш агыл. Манәш:

— Тбйгә манһым дә, шачышыжы цилә вәрә ик статбан агыл вәт. Худа вәрбйштбйжбй—нәл цәтһнәр, йажоштыжы—лумат нәлбйһнә... Трактыр гишәнжбй мбйһ лачокымок попышым, тбйдбйм тбйһ пыт бнһәнбй...

— Мейн вэт трактыр гишан ам
кэ...

— Э... палэм, палэм!.. Молочный
фермы гишан кэгйш... Фермбйнажым
гынъ ваштылок утэт... Прават, дура-
тат, гынъ! Малын—маныт—выжалы-
машавык шышэрдэм ада здайы? Э-х,
шэргакан тэгвлээм, шышэржы ышкал
йылмйшты ылэш ач... Качкышыжы
укэ гынъ, шышэржы кышэу лиэш ва-
ра... Кинды шачмашнажат—шывэлэш
вэлэ—нымаланат ак йары вэт...

Льоргозы марэмбн шайажым ко-
лыштым-колыштымат, йадым:

— Тамдан школхозышты фэльдшэр
мблэнэм роднъа лиэш вэт. Москва
гыц пашадон колтымъ ылаMAT, кор-
кы кэшблээм пыралаш лим... Иктэ
кым-нбл кэчы кэнэлтэлэм манам
ылат...

— Филин Иван докы кэт ма? Пя-
тэриок кэлэсэм ылын... Йылэмэмт
ам тэггэты ылы...

— Роднъазмжы йажон бля вара?
— манным.

— Блядэ мам бшты... Мәнмән
колхозышты циланок йажон блят:
патылэт, уэт, пайэт, циланок улы.
Шэргакан хынам пукшаш, йуктэш мо-
на, ситэрэнэ... Киндынэ тэнэ нгыгь-
намшы гыцэт йажон шачын...—мань-
ат, льорткыш имнъижым йышт-йошт
лывшал колтыш.

Хына шотэш кэмэм палышэт, йак-
шар марэм пиш сусу лин колтыш.
Алталашыжат пырахыш. Цилэ лачо-
кым вэлэ шайышташ тэггэлы...

М. А.

.....

ИНВ. № 34

ИЗДАТЕЛЬ: Горно-Марийское Издательство. Ответственный редактор
— РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ. Члены редколлегии: АЛЕШИН Г. И.
СОСНОВ П. Т. МИТРЮШКИН С. И. ИГНАТЬЕВ Н. В.!

Адрес редакции: Козмодемьянск Г.—М. р-на Маробласти, ул. Ленина
д. № 10 тел. № 23.

Сдан в набор 16—XII, подписан к печати 3-1-32 г: 2¹/₄ п. л. 64320 зн.
в п. л. Размер 185X290.

Райлит № 1 * * * * * Тираж № 1000 * * * * * Заказ № 2007 * * * * *
Типография Гор. Мар. Изд-ва. Козмодемьянск МАО ул. Ленина д. № 11

Кырык Мары Издатэлыствык ТОКО ЛЫКМЫ КНИГАВЛА

„ИЗИ КОЛХОЗНЫК“	Нылымшы группылан лыкмы тымэньмй журнал	75 коп.
„ШЫМЫТ“	Брвэзылык шайыштмашвлэ	20 коп.
ЯРУСКИН П. И.	Шошым пашанэ	10 коп.
А. ВОЛКОВ	Йакшар арми гыц толшы Шарин	40 коп.
ПЛАВИЛЬЩИКОВ	Кылат коргы кинды локтызывлэ	25 коп.
ШТЕЙНБЕРГ	Доходан садывичы	50 коп.
XVI-шы ПАРТСЙЭЗД	Промышльэныстын вьц йаш план бьштэн шоктымаш гишан резолюцы	20 коп.
В. СЭЛДЯЙКИН	Краткий учебник Гор. Мар. язы-ка для русских	45 коп.

Пэцйтышты ылыт.

Вольык лицым книга
Садывичышты шыжы пашэ
Кыцэ йур лиэш
Икварэш урдымы вольык пичым кыцэ бьштымьлэ.
„У Ылымаш“—3-шы ылык компльэксэн кныгэн 2-шы лыктыш.

Ти книгавлэм Кырык Мары Райпотрэбсойузын книга
магазинышты дэ сола копэративвлэштат нэлэш лиэш

Нэлдэ!!!   ЛЫДТА!!   Шэрыдэ!!!

1932 ин „У СЭМ“ Журнал тьлээш

кок гэнэ лэктэш тьнгэлэш.

Раскыдын ынгылдарымбыжым увэртэрымашты авжы.

1932 ин „У СЭМ“ журналтэ иктят идэ кодт!

Äкшй 30 коп.

„У СЭЖ“ журналым 1932 иэш сылыда!

Тэнэ, йанварь тылзы гыц

пакылажы,

политикй дон экономикан дә сйлнй литьэратуран
„У СЭМ“ журнал.

Тылзышты кок гайкә ләктәш тыгәләш

„У СЭМ“ журналын программыжы когоэмдымй. Лымбнжок тәвә мавлә сирймй лит: партын дә совет властын политикым ыгылдарымаш, Лэнын дон Марксын тымдымашышты, тьэхникй, науки, тымдымаш дон культур пашә, социализм, сройалтмаш у бйбймаш бштәлтмаш дә молвләят сирәлтәш тыгәләйт.

„У СЭМЭШ“ — сйлнйн сирймй: шайыштмашвлә, лыдышвлә, романвлә, очәрквлә, потыкәвлә моло сирймй лит.

„У СЭМЭШНӘ“ — йылмйнә гишән, бшкә сәндәлыкнән тсшты годшы, кбзбйтшы дә анзыкыла бйбймаш гишән сирймй лит.

□□□□ „У СЭМЭШ“ — бдйрәмәш лык ләктәш тыгәләш. □□□□

Журналыш сирйшывләжй

имәшй гәц шукәмбнйт, тсплот сирйшывләжй тәхәнвлә ылыт:
АБРАМОВ А., АЛЬОХИН, БЭЛЬАЙЭВ К., ВЭСЭЛОВ-СТАЛЬ П. Я., ЗИНОВЙЭВ С. Я., ИГНАТЬЭВ Н. В., ИВАНОВ Ф. П., ОЛЮКАН ПЭТЬУ, ПӘКУНЬКИН М. И., РОМАШКИН П. П., СИДУК ФЭР., СМЕРНОВ В. Е., СМЕРЭНСКИЙ Е. Н., СОСНОВ П. Т., СЭМОНОВ В., ЧЭРНОВСКИЙ С. А., ШИРҖЙЭВ СТ., ЙАМОЛОВ, ЙАРУСКИН П. дә молывләят.

Журналын әкшй   Ик иэш . . . . . 5 тәгә
                                 Пәл „ . . . . . 2 т. дә 75 к.
                                 кым тылзәш 1 тәгә 50 к.

АДРЭСШЙ: {   Гор. сзюдемьянск, улица Ленина, Горно-Марийсксе
                                 Издательство.

Журналым цилә почты айыртәмвләштй дә сирймәш намалшывлә гыц сйлаш лиэш.